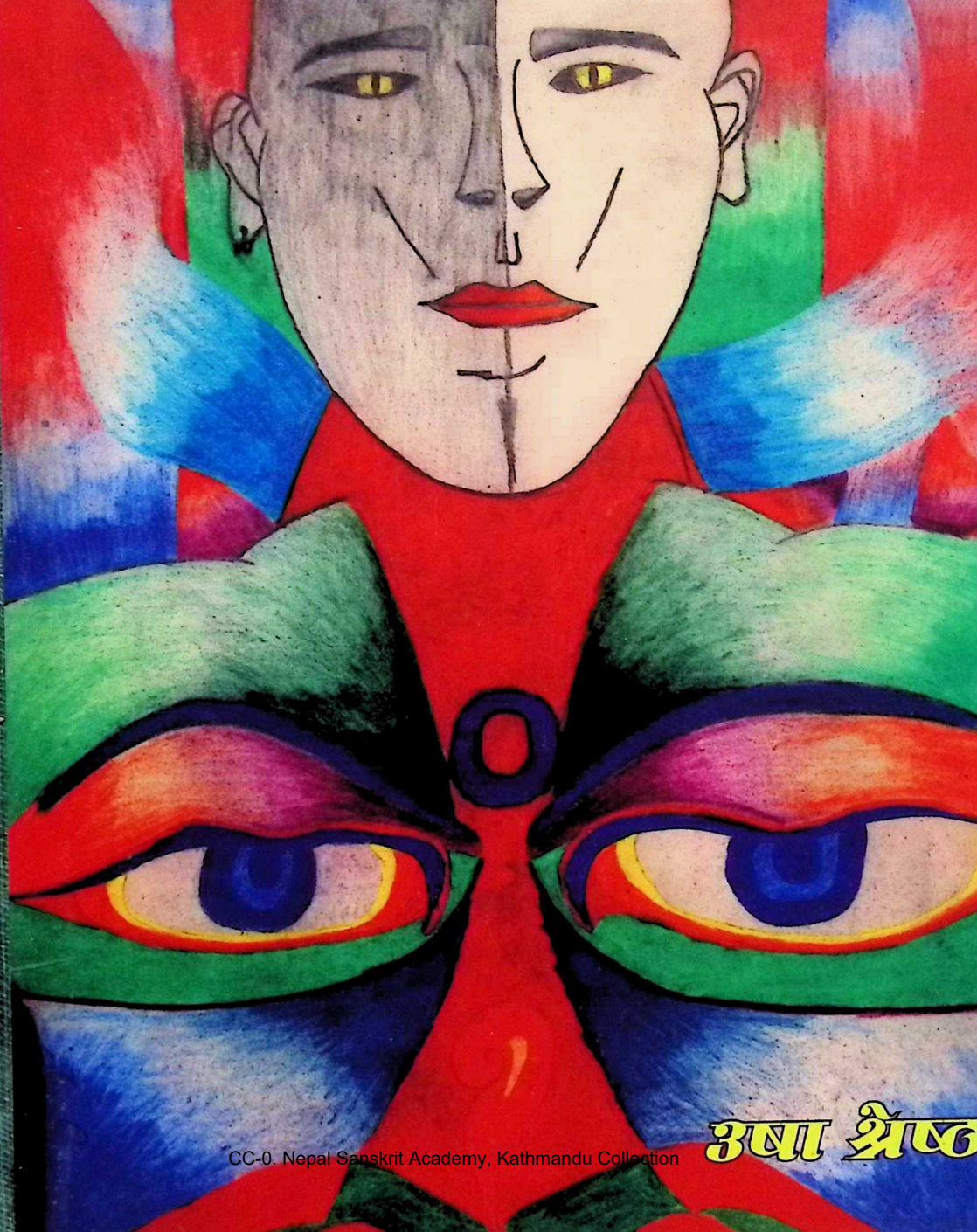

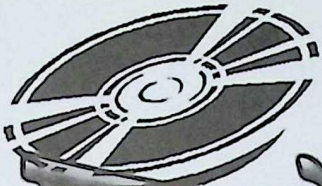
संभयको काङ्ठियोग्राम

रुषा श्रेष्ठ

संभयको काङ्ठियोग्राम

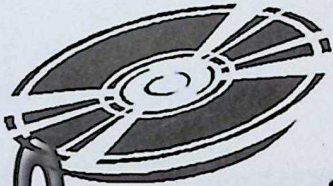

समयको कार्डियोग्राम

उषा अमात्य श्रेष्ठ

Samayako Cardiogram

Usha Amatya Shrestha

प्रकाशक :
जितेन्द्रलाल श्रेष्ठ
मीनभवन, नयाँवानेश्वर

सर्वाधिकार : लेखकमा
प्रथम संस्करण : १२०० प्रति
वि.सं. २०५८

मूल्य रु.

सज्जा :
मोक्षबहादुर अमात्य

मुद्रकः
नेपाल लिथोग्राफिङ्ग कं. लि.
गोलदुंगा, काठमाडौं
फोन नं. ३५१३९०-३५१३९९

मुख पृष्ठः
आशिष श्रेष्ठ

अन्तिम पृष्ठः
शैशव श्रेष्ठ

उषा अमात्य श्रेष्ठ

- जन्म: तथं चोक, इन्द्रचोक २५ वडा
लेखन: विद्यालय जीवनदेवि
पिता: कृष्णबहादुर अमात्य
माता: विणादेवी अमात्य
पति: जितेन्द्रलाल श्रेष्ठ
छोराहरु: आशिष श्रेष्ठ, शैशव श्रेष्ठ
शिक्षा: पि. एच. डि. (अर्थशास्त्र)
रुची: लेखन, संगीत, समाज सेवा एवं शैक्षिक विकास

સમર્પણ

છોટાહઠ આશિષ ટ ડૈશવ
તથા
અચજ અનુજહઠમા સપ્રેમ સમર્પણ

લેખિકા

समयको कार्डियोग्राम

मैले हेर्दा

पुस्तकहरूमा लेखिने भूमिका र पुस्तकको समालोचना दुई पूर्णतया पृथक् विषय हुन् । भूमिकाले या त पुस्तकमा रहेको उद्देश्यबारे व्याख्या गर्छ नत पुस्तक लेखकबारे परिचय प्रस्तुत गर्छ । समालोचनाले पुस्तकले अँगालेको सामाजिक समयावधिका साथै लेखकको तथा समकालीन अन्य लेखकका कृतिका परिवेशको समग्रतामा प्रस्तुत पुस्तकको वैचारिक चिरफार गर्ने गर्छ । जुन समयको समाज छ र त्यो समयको अन्य लेखकका कृतिप्रति निरपेक्ष रहेर गरिने समालोचनालाई स्तरीय भनी स्वीकार गर्नु गाहारो हुने गर्छ । समालोचकले पुस्तकमा रहेका गुण र दोषलाई 'दूधको दूध र पानीको पानी' भन्ने उखानको आधारमा निष्पक्ष तवरमा र पूर्वाग्रह रहित भएर छुट्याउने गर्छ । तर नेपालमा पुस्तकका भूमिका लेखकहरूले पुस्तकमा रहेको गुणपक्षलाई बहुधा ध्यान दिने गरेको देखिन्छ ।

प्रस्तुत पुस्तककी लेखिका उषा श्रेष्ठ काठमाडौंको शीर्षस्थ नेवारी समूहकी सदस्य हुन् । पति र पिता दुवै पक्षबाट लेखक उषा श्रेष्ठ उच्च सम्पन्न समुदायबाट आएकी हुन् । अचेल त्यस्ता परिवारका नारी र पुरुष दुवै उच्च शिक्षितसमेत रहेका देखापर्छन् तथा त्यस्ताहरूमध्ये कमैमा साहित्यप्रति, त्यसमा पनि सृजनशील साहित्य लेखनप्रति कमै आकर्षण रहेको देखापरेको छ । उषा श्रेष्ठ त्यसमा नयाँ विकल्पको रूपमा हाम्रा सामु छिन् ।

'जीवन एक परिधि' नामक कविता संग्रहकी लेखक (प्रकाशित संवत् २०५४) उषा श्रेष्ठबाट नयाँ रचना 'समयको कार्डियोग्राम' पाठकहरूसामु प्रस्तुत भएको छ ।

आफ्ना दुई छोराहरू आशिष र शैशवलाई सम्बोधन गरिएको यो कृतिले अध्यात्म र विज्ञानलाई आफ्ना विषयवस्तु बनाएर ती दुवैबीच सन्तुलन राख्ने नर र वानरको स्थितिबाट सभ्य मानवको विकासका चरणहरूलाई कविले आफ्नै भाषा र

भावमा प्रस्तुत गरी तीन दशकअघि युरोपेली अनुसन्धानताले लामो खोजीपश्चात् स्थापित गरेका मानव “जीन” र त्यसका भौतिक प्रभावबारे रोचक विवेचना प्रस्तुत गरेको छ ।

अध्यात्म ज्ञानको चर्चाको प्रारम्भ महत्व स्थापित गर्नेबाट शुरु गरी पातञ्जल योगदर्शनका विभिन्न पक्षहरूतिर लेखकद्वारा आफ्ना अध्ययन र मनन यो कृतिमा प्रस्तुत गरिएको छ । मानवद्वारा प्रथम उच्चारित शब्द ॐ हो वा कुन शब्द हो भन्नेबारे शब्दशास्त्रीहरूले आफ्ना निर्णय दिनेछन् तथापि हजारौं वर्षदेखिका ब्राह्मण विद्वान् दार्शनिकहरूले ॐ लाई नै प्रथम उच्चारित शब्दको रूपमा स्वीकार गरेका छन् ।

त्यो कुराबारे कृतिमा छ -

“.....पात्र पहिल्याई समयले

ध्वनि अनि वाणीमा पात्रलाई सुम्पन्छन्”

कृतिले विभिन्न पुराणका अंशहरूबाट विचारहरू प्रस्तुत गरी सृष्टिको दैवी उत्पत्तिबारे आशिष र शैशवमा ज्ञान सञ्चार गराउने प्रयास गरेको छ । साथै सृष्टिबारे कृतिले आधुनिक भौतिक शास्त्रीय स्थापनाहरूबारे चर्चा गरेर त्यो अनन्त रहस्यको उद्घाटन गर्नेमा आधुनिक विज्ञानले पूर्णता प्राप्त नगरेकोलाई संकेत गरेको छ । कृति भन्छ -

“विज्ञानले यदाकदा जन्म, पुनर्जन्मको कथा

प्रमाणमा उनिदिँदा अपवाद भनी पन्छाउने गर्दछन्

तर पनि रहस्यका अनन्तमा कहिलेकाहीँ लाग्दछ

विज्ञान आस्तिकतामा भन्ने गर्दछ अंगुर अमिलो छ”

अङ्गुर अमिलो छ भन्ने कुरा मानव समाजले ज्ञानार्जन गर्न थालेको युगदेखिको हो । ऋग्वेद (१०/१२९)मा प्रजापति “त्यसबेला र सृष्टिको प्रारम्भमा न सत् थियो न असत् नै” भनेर त्यसो भए के थियो त भन्ने प्रश्न उठ्ने देखेर होला त्यो सूक्तको अन्त्यमा आफैं भने, “सोबारे सके त्यसैलाई पनि थाहा थिएन ।” उपनिषद्मा एकातिर याज्ञवल्क्य सर्वसृष्टिको मूल ‘अक्षर’ (नाशरहित) हो भन्छन् भने उद्दालकले “तत्” (“त्यो”, तेज, जल र आकाश तत्वहरू छन् छुट्टिने भन्दा पहिलेको स्थिति) भनी पदार्थलाई स्वीकार गरे । केही ऋषिले “म नै ब्रह्म हुँ” भने । यज्ञवल्क्यले जनकसामु “नेति नेति”(होइन, होइन पनि होइन) को प्रतिपादन

गरे । नागार्जुनले “शून्य” र शंकराचार्यले ब्रह्म, हेगेलले विचार (IDEA) लाई ईश्वर माने, कार्ल मार्क्सले पदार्थलाई अन्तिम र शाश्वत ठहर्‍याए । अल्बर्ट आइन्स्टाइनले गणित (MATHEMATICS) लाई ईश्वर माने ।

मेरो विचारमा ज्ञानको सीमा छैन तर सबै ज्ञातव्य ज्ञेय भइसकेका छैनन् । यो सृष्टिमा प्रत्येक प्रश्नले एक दिन अवश्य नै जवाफ पाउने छ । यद्यपि प्रत्येक प्रश्नले पाएको जवाफबाट थप सैकडौं प्रश्न जन्माएर अज्ञानको परिधिलाई नै केही समय निम्ति विस्तारित तुल्याउँछ ।

अनि, त्यस्ता सबै प्रश्नले कुनै न कुनै समयमा जवाफ पाउने भए तापनि जवाफ नपाउन्जेल मानव मस्तिष्कले आफूलाई आफ्नो श्रद्धाको छत्रछायाँमा राख्छ । माथि उल्लेख गरिएका ऋषिहरूका वा युरोपेलीहरूका ईश्वरवादी वा पदार्थवादी चिन्तन आफ्ना अन्तिम विश्लेषणमा मात्र आफ्नै श्रद्धामाथि आधारित छन् । त्यो श्रद्धामाथि विजय पाउन सकिनेछ तर अहिले विजय पाइएको छैन भन्ने मात्र हो । अतः “अङ्गुर अमिलो छ” भन्ने उखान मानव मात्र निम्ति सामयिक तवरमा सत्य साबित छ त्यो प्राचीन युगमा मात्र होइन कि वर्तमान समयमा पनि ।

कृतिबाट मैले अमिलो अङ्गुरबारे गरिएको चर्चालाई यहाँ टिप्पडा उषा श्रेष्ठको आफ्नो श्रद्धाको कुरा गरेको हुँ ।

द्रष्टव्य के पनि छ भने अन्तिम तत्त्वबारे माथि उल्लिखित सबै दर्शनका आ-आफ्ना श्रद्धा अनुकूल मात्र होइन प्रतिकूल समेत अध्यात्महरू छन् - आध्यात्मिक अभ्यासहरू । कुनै दर्शनले आफ्नै भोगवादलाई स्वीकार र अवलम्बन गर्दैन । कुनै पनि चिन्तनले दर्शनको स्तरमा आफूलाई उचालेको छ भने त्यसले शाश्वत मानवीय मूल्यलाई प्रत्यक्ष तवरमा स्वीकारेको हुन्छ । अन्यथा ईश्वरवादमाथि विश्वास गर्दैमा त्यस्ता सबै श्रद्धालुहरू त्यागी, निस्पृह र कल्याणकर्ता तथा पदार्थलाई अन्तिम सत्य मान्ने पदार्थवादी-भौतिकवादीहरू सबै भोगी, विलासी र स्वार्थी ठग ठहरिदैनन् ।

परन्तु, उषा श्रेष्ठको यो कृतिको मूल आधार भने वैज्ञानिक दृष्टिकोणलाई अनुसरण गर्ने आफ्नै प्रकारको चेष्टा हो । जीवनको उत्पत्ति कसरी भयो भन्ने चर्चा गर्दा यो प्रस्ट देखापरेको छ । यही कुरा मानवको सामाजिक विकासबारे पनि देखिएको छ । ठीक यसै प्रकारले भौतिक विज्ञानको क्षेत्रमा मानवले गरेको प्रगतिका चरणहरूका उल्लेख गर्दाका पङ्क्तिहरूमा समेत प्रकट भएको छ । कृतिमा लेखकले मानव जीवनमा, मानवको रक्त प्रणालीमा रहेका ‘क्रोमोजोम’ र त्यसमा निहित

जीन तत्वबारे लेख्ता किंचित लामै ठाउँ दिएको देखापर्छ । जीन (Gene) र जेनोम (जीनहरू) (Genome) को अध्ययन शुरु भएको चार दशक पूरा भएको छैन । प्राणधारीमा रहेको त्यो परातत्त्वबारे विकसित मुलुकमा अध्ययनहरू अचेल भन् भन् गहिरा र व्यापक हुँदै गएका छन् । यो अध्ययनले जीनमा हस्तक्षेपद्वारा 'प्रति-मानव' समेत उत्पन्न हुन सक्ने खतराले गर्दा त्यस दिशाको अध्ययनमाथि केही दशक पहिले 'क्लब अफ रोम (वैज्ञानिकहरूको एउटा विश्व संस्था) ले रोक लगाएको थियो ।

जीन नामक त्यो परातत्त्वबारे कृतिमा प्रकट गहन रूचिलाई म निकै महत्वपूर्ण ठान्छु । कृतिमा प्रत्यक्ष उल्लेख गरिएको छैन तापनि बेलायतका वैज्ञानिक James D. Watson ले D. N. A. बारे आफ्नो विश्व महत्वको स्थापनालाई THE DOUBLE HELIX नामक पुस्तक (प्रकाशित सन् १९६८) मा प्रस्तुत गरेर विश्व मान्यता र नोबल पुरस्कार प्राप्त गरेका थिए । D. N. A. र R. N. A. ले जीनमार्फत काम गरी मानवको वंश परिचय, स्वभाव र व्यक्तित्व तथा लिङ्गभेद स्थापित गर्छन् ।

विषयको चरित्रले गर्दा होला यो कृतिमा काव्यको गुण-सौन्दर्य चेतना र अभिव्यक्तिमा लालित्य गौण स्थितिमा छन् । परन्तु यसले अभिव्यक्ति निम्ति ग्रहण गरेको विषयले नेपाली वाङ्मयमा महत्वपूर्ण ठाउँ पाएको छ । यो कृतिको स्वागतयोग्य विशिष्टता यही नै हो । यस्ता कृतिहरूले नेपाली काव्यधारामा अपेक्षाकृत निकै नै कम ध्यान र स्थान पाएका छन् । त्यसकारण यो कृतिलाई म श्लाघनीय समेत ठान्छु ।

उषा श्रेष्ठका अनुसार यही कृतिको निरन्तरतामा दोस्रो खण्डसमेत लेख्ने काम उहाँले शुरु गर्नुभएको छ । त्यो दोस्रो खण्डमा पर्यावरण र परिस्थितिका Environment and Ecology का विषयले ठाउँ पाउनु यो खण्डको युक्तिसंगत र औचित्यपूर्ण समाप्ति ठहरिने छ । मानव र प्रकृतिबीचको अन्तर्सम्बन्ध र अन्योन्याश्रयको विज्ञान हो पारिस्थितिकी - ECOLOGY । त्यो अन्तर्सम्बन्धमा मूल्यगत पक्ष निहित छ । नेपालको प्राचीन लिच्छवि इतिहासकालीन संस्कृति त्यो नैतिक अन्तर्सम्बन्धमा आधारित रहेको थियो र त्यसैले नेपाललाई आजसम्म स्वतन्त्र देशको रूपमा कायम रहन (विश्व इतिहासको महत्वपूर्ण र यो देशमा मात्र उपलब्ध लक्षण) तथा अनगिन्ती भाषा र जातीय जीवनबीच यथार्थमा प्रशंसायोग्य अन्योन्याश्रय र सहजीवन निम्ति आधारशिलाको काम गर्नु भन्ने म ठान्छु । नेपालको त्यो प्राचीन आध्यात्मिक आवासलाई, यस्ता प्रयासले आधुनिक

परिवेशअन्तर्गत पुनर्जीवन दिन सक्नेछन् भन्ने म ठान्छु । त्यसतर्फ म लेखकको ध्यानाकर्षण गर्छु ।

यस कृतिमा प्रस्तुत गरिएका विज्ञानसम्बन्धी विचार र विवरणहरूबारे नेपालका त्यस विषयका ज्ञाताहरूले भन्नेछन् । तथापि त्यसभित्रको प्रयास भने महत्वपूर्ण सूचनाहरू प्रेषित गर्ने र प्रशंसायोग्य रहेको छ । प्रस्तुत कृतिको दोस्रो प्रशंसनीय पक्ष यसमा पाइने भाषागत शुद्धता हो । लेखक उषा श्रेष्ठको मातृभाषा नेपाली होइन ता पनि भाषा निकै शुद्ध छ ।

उषा श्रेष्ठको लेखकीय जीवनले एक दशक पनि पूरा गरेको छैन । यो प्रारम्भिक अवस्थामा नै उहाँले दुईवटा मनोरम र रूचिपूर्ण कृति यो देशसामु प्रस्तुत गरिसक्नु भयो । उहाँ निम्ति म दीर्घकालीन जीवनको शुभकामना टर्क्याउँछु ।

बदमासि रेग्मा

(मदनमणि दीक्षित)

मयको कार्डियोग्राममा

कवयित्री उषा श्रेष्ठ

कवयित्री श्री उषा श्रेष्ठले लेख्नु भएको समयको कार्डियोग्राम (२०५८) नामक कविता उहाँका जीवन: एक परिधि (२०५४) तथा मनपन्छी (२०५८) जस्ता कविताकृति भन्दा अलग भएर आफ्नो अस्तित्व कायम गर्दछ। उहाँको जीवन एक परिधि सङ्कलन को रूपमा प्रकाशित भएको छ भने मनपन्छी कथात्मक काव्य वा कविताको रूपमा भुल्कदै छ। समयको कार्डियोग्राम नामक कविताचाहिं विचारात्मक हुनाले उहाँका अन्य केही कृतिबाट यसको पृथक्करण सहज भएको हो। के देखिन्छ भने नारीहरूको मन प्रायः प्रेम, विरह तथा करुणामा रमाउने गर्दछ। लेखिकाको मनपन्छी त प्रेमकै, मिलनकै, सुखानुभूतिकै, सुखान्तकै काव्य हो। जीवन: एक परिधिमा सबभन्दा पहिलो कविता उषा हो जसको एउटा पङ्क्ति यसरी बोल्दछ :

जहाँ सूर्य त्यहाँ उषा अगावै स्पर्शले चुमिदिन्छे

वास्तवमा प्रस्तुत कृतिलाई उषा सूक्त नै भनिदिए हुन्छ जसमा उषा र सूर्यको, प्रकृति र पुरुषको, नारी र नरको विम्ब यत्रतत्र भल्कन्छ। प्रेमको चित्रणमा नारीको व्याख्यान जति तीव्र हुन सक्छ त्यति सायद कतिपय पुरुषको न हुन सक्छ। उषाजीले प्रेमका कविता लेखेर आफ्नो नारीत्वको पहिचान दिनु भएको छ, नारी हृदयको सर्वस्व खोलिदिनु भएको छ। उहाँको मनपन्छी नारी हृदयको बयान दिन कथात्मक रूपमा प्रस्तुत भएको कविता हो। यसमा उहाँ भन्नुहुन्छ :

यात्रामा निरन्तर मन वशीकरण पारी हिँडाउँछ

वसन्तपुत्र कामदेव नाम मिल्यो अरु के के नाम मिले

तपस्वी शिवको स्थिरतामा चपलता ल्याएर भष्म भएर पनि

प्राण प्रकृतिमा, वायु कण कणमा छन् अमर ती

अमोघ र अञ्जनाका बीच उत्पन्न कामशास्त्रलाई अभिव्यक्ति दिन कवयित्रीले यस कृतिको रचना गर्नु भयो तर समयको कार्डियोग्राममा उहाँले अर्कै मार्ग अपनाउनु भएको छ, अर्कै दिशाबाट हिँड्न उहाँ उद्यत हुनु भएको छ । कला सधैं एकनास भएर प्रकटीकरण लिन चाहदैन , त्यो सधैं नयाँ हुन चाहन्छ, अनौठो हुन चाहन्छ, पृथक भएर आफ्नो स्वायत्तता राख्न चाहन्छ ।

समयको कार्डियोग्राममा आएपछि कवयित्री उषाले आफूलाई अर्को रूपमा प्रस्तुत गर्नु भयो । यहाँ उहाँ वैज्ञानिक कवयित्री हुनु भएको छ र वैज्ञानिक चेतनालाई कवितात्मक रूपायन गर्न कटिबद्ध हुनु भएको छ । एउटी नारी जब वैज्ञानिक तिर्खाले छटपटिन्छे तब ऊ सारभूत कुरा भन्न ज्यादा उत्सुक हुन्छे । नेहरुलिखित पत्रबाट प्रेरित भएर ? कवयित्रीले यहाँ आशिष-शैशवलाई सन्देश दिने उद्देश्यले यसको रचना गर्नु भयो । एक प्रकारले यो पनि पत्रात्मक कविता जस्तो भएको छ । वैज्ञानिक बौद्धिकता सहजग्राह्य सायद न होला भन्ने ठानेर कवयित्रीले विज्ञानबोधलाई कवितामा ढाल्नु भयो । पुरुष लेखक नेहरुले आफ्नो विचारलाई गद्यमा प्रस्तुति दिएका थिए तर यहाँ नारी लेखिका कवितामा वक्तव्यलाई राखिदिनु हुन्छ । आहा कति मजा, दुबै हातमा लड्डु, विज्ञान पनि, कविता पनि ! उषाजीले विज्ञान र कवितालाई मिलाइदिनु भयो र दुबैमा विरोध न भएको जनाउनु भयो । प्रेम जस्ता विषयमात्र नारीका निम्ति उचित विषय हुन सक्छन् भन्ने कुरालाई उहाँले तोड्नु भएको छ, र यहाँ पौरुष जस्तो ठानिने वैज्ञानिक विषयमा पनि आफ्नो सामर्थ्यको प्रकटीकरण गर्नु भएको छ । कृति समेली *आगो र पानी*को उत्तराधिकारी जस्तो प्रतीत हुन्छ ।

के उचित होइन भने पुरुष केवल विज्ञानको बखान गरिरहोस्, नारी प्रेम, विरह, मिलन र करुणाहरूमा सङ्कुचित भएर रहोस् । हामीलाई कला र विज्ञान दुबैको आवश्यकता छ । यी दुई हाम्रा दुइटै आँखा हुन् । दुबै आँखालाई चम्काउन यो आवश्यक छ कि हामी दुबैलाई बुझौं र दुबैका गरिमा र महिमालाई हृदयस्थ गरौं । वास्तवमा उषाजीले समयको कार्डियोग्राम लेखेर धेरैको भित्री आकांक्षालाई सन्तुष्टि दिन खोज्नु भएको छ । हामीले आफ्ना बालबालिकाहरूलाई र किशोर किशोरीहरूलाई सही ढङ्गले विज्ञानको चेतना दिनु परेको छ र उनीहरूलाई मानवीय तरिकाले बाँच्न सिकाउनु परेको छ । यो होइन कि उषाजीले हाम्रो आवश्यकतालाई यसमा एकदमै पूरा गरिदिनु भएको छ, यो त सुरु मात्र हो, यस अभियानमा उहाँ अझै अगाडि बढ्दै जानु हुने छ र सन्देशका नयाँ नयाँ भिल्काहरू दिएर हामीलाई उज्वलीकृत पार्नु हुने छ ।

विख्यात फ्रेन्च दार्शनिक तथा समाजविद् अगस्ट कोंट (१७९८-१८५७) ले सामाजिक विचारधाराका विकासका तीन तहको नियमको प्रतिपादन गरेका थिए जसलाई अहिले पनि समाजशास्त्रीहरू अङ्गीकृत गर्दै छन् । उनको नियमका तीन तह थिए : १. धार्मिक तह (Theological Stage), २. आध्यात्मिक तह (Metaphysical Stage), ३. प्रत्यक्ष तह (Positive Stage) । धार्मिक तहमा सृष्टिको व्याख्या अलौकिक तत्वका आधारमा गरिन्छ । मान्छेका जन्म र मरण, जगत्का उत्पत्ति, विकास र विनाश दैवी तत्वका कारण हुने विचारको प्रतिपादन यस तहमा गरिएको हुन्छ । धार्मिक तहमा विभिन्न किसिमका देवताहरू मानिएका हुन्छन् र ती मौका मौकामा आआफ्नो शक्तिको प्रयोग गरेर मान्छेलाई कहिले आनन्दमा र कहिले डरमा धकेल्दछन् । यसै तहमा जीवित सत्तावाद तथा बहुदेववादका विचारहरू सक्रिय रहन्छन् । आध्यात्मिक तह भने धार्मिक तहकै प्रकारान्तरित रूप हो । धार्मिक तहमा देवी देवताहरू धेरै शक्ति भएका तर मान्छे जस्तै शरीरधारी हुन्छन् तर तिनका साथ शक्ति धेरै हुन्छ, तिनीहरू परसम्म देख्न सक्छन् । आध्यात्मिक तहमा आइपुग्दा ती अमूर्त बन्छन्, हृदयगम्य रहदैनन्, तर्कगम्य हुन्छन्, ती सूक्ष्म तवरले काम गर्छन्, तिनको अधिक सङ्ख्या प्रायः लोप हुन्छ र एउटै अद्वैतमा परिणति हुन पुग्छ ।

प्रत्यक्ष तहमा चिन्तन वैज्ञानिक भएर प्रस्तुत हुन्छ । विचार अब तर्काश्रित भन्दा ज्यादा तथ्याश्रित हुन जान्छ । निरीक्षण तथा परीक्षणमा विश्वास गरिन्छ । उडुवा र वतासे विश्वासहरू लुप्त हुन्छन् ।

चिन्तनका यी तीन तहलाई लिएर उषाजीको प्रस्तुत रचनामा विचार गर्ने हो भने उहाँले प्रत्यक्ष तहमा आफूलाई ज्यादा केन्द्रित गर्नु भएको छ र हामीलाई वैज्ञानिक विश्वासमा अवस्थित हुन अह्वाउनु भएको छ । हुन त उषाजी विज्ञानको नाममा नैतिकता, धर्म तथा प्रतीक एवं विश्वासहरूलाई नष्ट गर्नुपर्छ भन्ने एकोहोरो विश्वास लिनु हुन्न तर पनि उहाँ अत्यन्त सग्लो वैज्ञानिक सोचाइबाटै हाम्रो उत्थान हुन सक्छ भन्ने विश्वास राख्नु हुन्छ । यो उचित छ । जबसम्म हामी वैज्ञानिक ढंग अपनाउन सफल हुँदैनौं तबसम्म अज्ञानता, अन्धकार तथा मूढे विश्वासबाट आफूलाई अलग्याउन पनि असफल हुन्छौं । हामीले प्रजातन्त्र पुनः संस्थापित भएको यस देशलाई उठाउनका निम्ति वैज्ञानिक सरणी अपनाउने पर्छ र त्यो भन्दा अर्को कुनै मार्ग छ भनेर भन्न सकिन्न । तर मानवीय तरिका रहेन भने, मानवीय अवलम्ब प्राप्त भएन भने विज्ञान विशिष्टज्ञानको रूपमा न रहेर निम्न तहको वृत्तिमा परिणत हुन पुग्छ । वास्तवमा विज्ञानलाई ज्ञानको सहारा

चाहिन्छ, कलाको आड चाहिन्छ । उषा श्रेष्ठजी, यसैले त कवितात्मक शैलीमा विज्ञानको इतिहास भन्नु हुन्छ र विज्ञानलाई कविताको, मानवीयताको, एक प्रकारको ज्ञानको परिधिमा राख्न चाहनु हुन्छ । पश्चिमबाट उपलब्ध विज्ञानको सापेक्षतामा पूर्वलाई हेर्दै उहाँ पूर्वको गौरवतिर नितान्त सचेत हुनुहुन्छ । हाम्रो देशमा कलाको, ज्ञानको लामो परम्परा रहिआएको छ, त्यसबाट नितान्त अलगिएर हामी रुखो विज्ञानका उपासक मात्र बन्न सक्तैनौं । हामीलाई हार्दिक उष्णता चाहिन्छ र त्यसले कमलो बनाएको वैज्ञानिक बुद्धिवाद चाहिन्छ । नारी लेखिका उषा श्रेष्ठलाई यो राम्ररी थाह छ । यसैले उहाँ कवितामा लेख्नु हुन्छ र विज्ञानको कविताकरण गर्नु हुन्छ । *लिङ्गीय रूपक*मा भन्ने हो भने कविता स्त्रीलिङ्गी तत्व हो, विज्ञान पुंलिङ्गी । उहाँले कविताको स्त्रैण अधीनमा पौरुष विज्ञानलाई पारिदिनु भएको छ र पौरुष ध्वंसबाट हामीलाई स्त्रैण उर्वरतातिर लैजान खोज्नु भएको छ । हामी मान्छे मान्छेमा प्रेम भएको देख्न चाहन्छौं, सद्भावना र मैत्री भएको देख्न चाहन्छौं, विकास र उन्नतिले देश समृद्ध भएको देख्न चाहन्छौं । यी कुराको प्राप्तिका निम्ति हामीले हार्दिकताले सम्पन्न, पूर्वीय ज्ञानको वैभवमा सचेत, बौद्धिक तथा वैज्ञानिक नयाँ पुस्ता तयार गर्नु परेको छ जस अन्तर्गत आशिष र शैशवरू आउँछन् । शैशवमा जुन *शिशु* शब्द छ त्यसले नै हामीलाई यो सङ्केत दिन्छ कि हामी विकासको शिशु अवस्थामा छौं र त्यसबाट उठ्नका निम्ति हामीले आफ्ना शिशुहरूलाई तयार पार्नु परेको छ । जबसम्म हामी यस किसिमको उद्देश्यले अभिप्रेरित भएर अगाडि बढ्दैनौं तबसम्म हामीलाई विकासका सम्भावनाको आशिष मिल्ने छैन र हामी पछि नै परिरहने छौं ।

मान्छेको महान् यात्राको जुन कथा हो त्यसको प्रस्तुतीकरणमा कस्तो भाषाको जरुरत पर्छ भन्ने कुरा विचारणीय हुन्छ । वैज्ञानिक विकासका कुरालाई गद्यमा मात्र रूपायित गर्नु पर्छ भन्नु ठीक होइन । लेखकको, वक्ताको अभिप्राय मुताबिक कुनै पनि विषयलाई गद्यमा वा कवितामा रूपायित गर्न सकिन्छ । कविताको लक्ष्य लिएर जब उषाजी लेख्नु हुन्छ तब यसको रूप बेग्लै हुन्छ र बेग्लै किसिमसित यसले आफ्नो प्रयोजनको पूर्ति गर्दछ । उषाजीको लेखनको भाषा अतिशयोक्तिले, वक्रोक्तिले विचित्रकृत न भएर सरल छ, सहज छ र अस्पष्टता वा अनेकार्थकताका सन्देहरूबाट मुक्त छ । उषाजीको कविताकरण केवल लयनियन्त्रित मात्र छ, श्लेष र क्लिष्टताले रहित छ, दुर्वोधताले र जटिलताले पनि शून्य छ । यस किसिमको शैली वैज्ञानिक विषय भएको कविताका निम्ति अत्यन्त सुहाउदो हुन्छ । एउटै उहाँमा देखिने कमी के हो भने मनमा आएको अभिप्रायको, मनमा तयार पारिएको विषयको अपार भण्डारलाई यथेष्ट अभिव्यक्ति दिन सक्ने,

सुहाउँदो भाषाको सम्पदा अभै खिरलिएर आउन बाँकी छ । उहाँसित भन्ने कुरा धेरै छ, उहाँ भावनामा अत्यन्त धनी हुनुहुन्छ, उहाँ अध्ययन र मननमा चाख राख्नु हुन्छ, ज्ञानको विस्तार हुनु पर्छ र एउटाले जानेको कुरा अर्काले पाउनु पर्छ भन्ने उदार विचार राख्नु हुन्छ तर यस किसिमको विचारसम्पदालाई अभिव्यक्ति दिने तीक्ष्ण भाषाको बनोटमा उहाले अभै अभ्यास गरेर मात्र खोजे जस्तो सफलता पाउन सक्नु हुने छ । उषाजीमा पाइने उत्सुकता, जाँगर र मिहिनेतले उहाँलाई भाषिक अभिव्यक्तिको क्षेत्रमा कुशल बनाएर उभ्याइछाड्ने छन् भन्ने विश्वासका साथ यो कलम यहीं रोकिन अनुमति चाहन्छ ।

कृष्णगौतम
(कृष्ण गौतम)

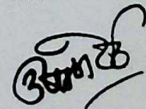
र सै बारे

आरोहअवरोहमय जीवनका पाइलाहरू समेटिदै जाने क्रममा अन्तरले टिपेको प्रेरणापुञ्जको ज्योति कुन बेला, कति बेला थाहै नपाई अभ्यन्तरबाट वाह्यन्तरमा आलोकित बनेर इन्द्रियको सुषुप्ततालाई घच्चच्याउन थाल्दछ, आफू भित्र कति बेला, कुन बेला प्रेरणाको ज्योति कुन वातावरणले अन्तरमा समेटिएछ भन्ने कुरा स्वमनबाट अज्ञात रहेर समयको परिधिमा सुस्तरी सुस्तरी आलोकित हुँदै मार्ग निर्देशन गर्न थाले पछि यो समेटिएछ, त्यो समेटिएछ भन्ने देखाई सामू हुँदा ज्ञातव्यको परिधिमे चलमलाउन बाध्य पार्दछ ।

विद्यालयकालका अध्ययन र प्रभावमा म पनि यस्तो लेख्छु । बुंद बुंद अन्तर मै रहिरहेकोमा उर्लेर आज साकार स्वरूपमा कमी कमजोरी र त्रुटिको बाबजुद पनि आफूले सोचे जस्तै छोरा आशिष, शैशवहरूका लागि लेख्ने धोको पूरा भएको पनि छ ।

यो कार्डियोग्राम पूरा हुँदासम्ममा समयले पुस्तकको केही थप नाम पनि बनायो र मेटायो पनि । अन्त्यमा यो नाम पायो । जसरी समयको द्रुतगतिले लेख्दा लेख्दै छाप्दा-छाप्टै नविन कुराहरूबाट पुरानाहरू गौण र थप उर्जा पनि देखा पर्दै गयो । विषय नै प्रवल प्रवाहमय रहेछ, कि टिप्दा टिप्दै क्षण क्षण नविनताका प्रवाह तिब्रतामा समेट्नै नसकिने समय रहेछ, यसैले जे जति टिप्न सकियो त्यसैलाई प्रस्तुत गर्ने जमर्को गरिएको छ । ढिलोमा पनि छिटो प्रकाशन गर्न सघाउनु हुने श्री मोक्षबहादुर अमात्यमा धन्यवाद अर्पण गर्दछु । यसलाई अत्यन्त माया गरेर आवश्यक कार्यमा सघाउनु हुने वरिष्ठ पत्रकार तथा साहित्यकार श्रद्धेय मदनमणि दीक्षितज्यू र श्रद्धेय साहित्यकार श्री कृष्ण गौतमज्यू प्रति सादर आभार प्रकट गर्दै यो समयको कार्डियोग्रामलाई आशिष, शैशवका साथै सबैमा समर्पण गर्दछु ।

सज्जाको क्षेत्रमा आवरणका पहिलो गाता सजाउने आशिष र अन्तिम आवरण सजाउने शैशव प्रति थप आभार ।

(उषा श्रेष्ठ)

समयको कार्डियोग्राम

हावा शून्य भनिन्छ, पानी पनि रङ्गहीन
ग्यास शून्य भनिन्छ, गन्ध मात्र जस्तै पवन
पञ्चेन्द्रियमा भेटिन्छ, स्पर्श कुनै कतै कुनै रूपमा
निराधार शून्यताको भाव प्रवाह बगाउँदछ आफ्नै शरीर
शून्यता पनि आधार माग्दो रहेछ, वातावरण खोज्दो रहेछ
सूर्यबाट उछिट्टिदा पृथ्वी कुइइ..... चिर्..... चरक्क घ्याक्क
यस्तै उस्तै शब्द निस्के होलान्, शब्द कुनै मिल्दो ठ्याक्क
संगीत सुर सजियो होला,
प्रकृतिको आवाज कुनै रसमा भिज्यो होला
यही शब्द अनन्तमा दिव्यकालसम्म
ठीक ठाउँ पाउन समय पर्खिबस्यो होला ।

आशिष-शैशवहरू !

एक इन्द्रिय विषय आफै मिलाई हेर
स्पर्श प्रकृतिप्रदत्त विविध रूपसंग
सागरको शङ्किकिरा निस्केर पूजाकोठामा आई पवित्र स्थापना
मात्र हैन, गुणको पनि हुन्छ रे कारण !
शङ्ख फुक्दा मर्दछ रे दूषित कीट वातावरणमा शुद्धीकरण
हुन्छ रे विज्ञानले पनि गरेछ यो श्रवण
प्रकृतिको अपार लीलामा भित्रिएर समग्रमा एकबाट अर्कोसंग

सन्तुलनमा खेल्दछ लीला अपरम्पार
ओम् शून्यमा म आफू मिलेर ओम्को उच्च निनाद भनूँ या
शङ्खनादबाटै वेदको गुञ्जन निरन्तर
शून्यमा शून्यता तोड्दै सृष्टिविकासको मार्ग डोच्याइयो
पुराण पूर्वीय गाथामा गाउँछौं हामी पौषमाघमा स्वस्थानी
डोच्याएर आफ्नै धरती अनि ग्रहगणकथा पूज्दै
टेकाउँछौं तिनमा माथा
अभ्र खुम्चिएरै भेट्दाउँछौं हामी आफ्नै ठाउँगाउँ
गाउँछौं छाती फुलाई उच्च स्वरले गाथा
साथै दशैपर्वहरूमा सप्तशती पल्टाउँछौं सृष्टिक्रमयुक्त
शक्तिरूपमा सहस्रस्रोतका कथा ।

आशिष-शैशवहरू !

धर्मका कथा, पुराणका कथा, बाइबलका
अनि कुरानका, जातकका, जातिधर्मग्रन्थहरूका
देखिन्न भेद चतुरता घुमाउरा पाराले छुन नाक त कतै सिर्फ
वल्टाइ पल्टाई हात मात्र
बेला त्यो आउँदा भेद यस्तो हेर्दा तर साँचोमा, समग्रमा पाउने गछौं
हामी एकै विश्व जहानको
पढेथेँ सानामा ती पुस्तकका कुराहरू खात खात भई वसे
जो सुनाउन मन छ तिमीहरूमा
वातावरण भन् भन् विषाक्त अहम्भावमा अहङ्कारबाटै
प्रदूषित छन् भन् धर्म, विचारहरू
प्रकृतिको परिकल्पनामा भस्मासुर पस्दैछ
जालन्धरका जालहरूले
विभेदका जाल जहाँतहीं ओछ्याइँदा छन्
मधुकैटभका भोका पिपासु चाहना
कमलपत्रमाथिको सृष्टिलाई नै
निल आसुरी प्रवृत्तिबलले हानिदै छन्

यही चिन्तनले पोल्दो छ मन
यसैले साथ छन् कथा व्यथाका
सञ्चयनसंग के थियो,
के भयोमा मन गुञ्जित छ
जान्ने ज्ञाता, दर्शक होइन
म पनि सम्झना तिनैको लेखनमा
आज भुम्भिएको छ मन !

आशिष-शैशवहरू !

सृष्टिविज्ञानका पाना संक्षेपमा लेखिएका
छन् त्यसमा लिनु पर्ने मनमा
वेद, पुराण, प्रकृति समयलाई दिन्छन्
समय, पात्र पहिल्याई समयले
ध्वनि अनि वाणीमा पात्रलाई सुम्पन्छन्
ज्ञानका अथाह भण्डार तिनमा सिञ्चित छर्दछन्
कथा पुराना साल हजारौं हजारन
निरर्थक, सार्थक दुबै दिन्छन्
साथ साथै खोजिपस्ने हाँस दूधपानी
छुट्याई संगाल्छ पाशमा
विवेक रहन्छ प्रकृति
अनि अमरत्व र पतनका बाटोमा पारखै गरी
समयलाई फेरि राख्ने कुन ठाउँमा
माथि स्वस्थानीका कुरा
अनि सप्तशतीका कुरामा जलमय संसारकै
वर्णन छ यसैमा चहारे
जगत् जलमय थियो रे !
यो जगत् शून्यतामा शेषनागको शैय्या
विछ्याएर विष्णु सुतेका थिए रे योगनिद्रामा !
यादै होला प्रतीकरूपमा विष्णु पालनकर्ता भनिएका छन्

सृष्टि नै नभएर भनियो गहन निद्रामा
कर्मका दिन थिएनन् हुनु पनि कसरी !
सृष्टि उभिएको थियो
शून्यान्तरको कमलडाँठमाथि पत्रपत्रमा
सृष्टिका प्रतीक ब्रम्हाजी
शान्त चित्त लिई विराजमान थिए रे
सृष्टि कल्पनाको चाँजोपाँजोमा !

आशिष-शैशवहरू !

शैय्या निद्रा नाभिकमल असन्तुलनमा
सुषुप्त जागृतको मन्थन परिणाम के हुँदो हो सिर्जनामा
समय यस्तैमा विष्णुको कानेगुजी खसेर
त्यसबाट भयङ्कर दुई बलशाली असुर पैदा भए रे !
मधु र कैटभ नामका ती दुई दैत्य भोकले खाना खोज्दै
ब्रम्हालाई खाऔं भन्दै त्यतैतिर हुँडकिए रे
सुषुप्त विष्णुलाई जगाउन
शक्तिरूपिणी, महामाया, योगस्वरूपिणी
जागृत भइन्, विष्णु निद्राबाट विमुक्त !
युद्ध चल्थो मधु कैटभ र विष्णुबीच
तापनि हारजित बराबरीमा
एक बिन्दु न यता न उता भो
अनि महामायाकै आराधनामा मायाजालमा अल्झाई
विष्णुले छलैद्वारा वचन भो यसरी
हे वीर युद्धश्रेष्ठ हो !
तिमीहरूको वीरता देखी औधी खुसी भएँ
माग वरदान चाहन्छौ जुन
मोहित दैत्यद्वय गर्वित भई
विजयी हामी, वीरताले युद्धमा चम्किएका,
भन् तिर्खाएका छौं

बरु शिथिल हुँदै गएका देख्दछौं
तिमी नै हाम्रो विजित प्रहारले
डराई छलमा वर माग भन्छौ
तर माग हामीसंगै बरु दिन्छौ
तब वाचा बाँध्दाई विष्णुले दुबैको मृत्यु
आफ्नै हातबाट होस् भनी
कुटिल मुस्कानका साथ वर मागे ।

आशिष-शैशवहरू !
देवअसुर गुन, वैगुन खोजिपस्ने इन्द्रिय
इन्द्र विराजमान भई आन्दोलित पार्दछ
आफ्नै विचारघेरामा
वाचामा बाँधिपछि विवश भई
चारै तिर जलैजलको संसार देखेर
सुक्खा ठाउँमा मार्न सक भनी वर दिइयो
उल्टो गतिमा चलेको यो स्थिति,
अवाक्, जलसंसार देखेर
एकछिन अडिग भई विस्मित, चकित, अचम्मित !
विष्णुले पनि वर पाएर,
जाँघमा उचालेर चक्रैले मारी
ती दैत्य विध्वस्त !
चलाखीका साथ विष्णुद्वारा
अति बलिया दैत्यद्वय सखाप !
लाग्दछ, शक्तिपृथक्करणमा शान्ति, अशान्ति
पनि संग संगै
घटनाक्रममा जोडिने
घटना घट्छ अघि अनि पछि,
तारतम्य पहिल्यै सब मिलाएर अघि
केटाकेटीको पुतली खेल भैं

प्रकृति खेलाउँदो रहेछ
ती दैत्यको बोसो
शीतकालको तुसारो जमी
भू-भाग बन्यो रे
मासुले पर्वत, हाडले दुङ्गापत्थर,
पानीमा पानी सुकेर सुक्खा जमिन देखियो रे !

आशिष-शैशवहरू !
उँचोमा हुन्छ जो त्यसैमा नजर पर्दो रहेछ
यसैले दैत्यका नजर कारणैले
ब्रम्हाजीमा पर्न गएछन्
बादलमा देखिने चाँदीका घेरासरि
शून्यता अनि शान्तिका गहनताभित्र
हलचल, अशान्तिका राग पनि भित्र भित्रै उर्लिन्छन्
कारण नव सृष्टिका लागि
अणु-अणु जुधी परमाणु
बन्न सायद हलचल, बिस्फोट चाहिन्छ ।

आशिष-शैशवहरू !
नव सृष्टिका क्रममा पुराण मीठो प्रवाह
फेरि यसरी बढेको सुन्दा र पढ्दा पाइन्छ
त्यसपछि ब्रम्हाले सृष्टिको क्रम चलाए
चौध लोकमा भुवन एक अधि बढाए
ब्रम्हाण्डको रचना सारमा
मानिसको शरीर रचना
जस्तै जस्तै छ
मानवीय मेरुदण्ड सुमेरुको उभ्याइमा निर्भर छ
उभ्याई दृश्य, अदृश्यमा ब्रम्हाण्ड,
उभ्याई सन्तुलन

बने ग्रह, तारागण भुन्ड भुन्ड
भूलोकभन्दा केही तलदेखि
स्वर्गलोकभन्दा केही माथिसम्म
राज्य छ यसको प्रचण्ड ।

आशिष-शैशवहरू !

पातञ्जल योगदर्शनवर्णित ब्रम्हाण्ड आध्यात्मिक पक्षरूपी
रुचि बनेमा पढ्दै, बुझ्दै जाने छौ पछि
भौम स्वर्ग भित्र भूलोक आदि चौध लोकमा
यी दुई अधिपछि बास हाम्रो स्वर्ग भन्दा प्यारो
सात भाग समुद्र बीच जम्बूद्वीप
क्षार समुद्रको घेरामा हाम्रो खास बास यही छ
लामो लेखिए भैं भनिरहेर साध्य छैन
सामान्य असामान्य विज्ञान
पुराणसन्निकट फरक कहाँनेर पर्दछ
भन्दछ पुराण यन्त्रको चक्र घुमे भैं
घुमिरहने जस्तो आश्रयको गति
त्यस्तै आश्रितको विभेदमतिको गति
अहोरात्र भनूँ वार सात, तिथि, मास, ऋतु, अयन
आफ्नै गतिमा घुम्ने निरन्तर
सृष्टि, व्यष्टि, समष्टिसृष्टि
तलबाट माथि देख्दामा निराधार सम्हालिएको
छ शून्य शक्ति तमोगुणबाट
चढ्दै सत्त्वसम्म उक्लिन्छ
समष्टि सृष्टि उल्टो चक्र प्रवाह
माथिबाट तल सत्य सत्ययुगबाट
चाल मादै फन्का निरन्तर घुम्दछ
सत्य, त्रेता, द्वापर, कलि घुमिरहन्छन्
निरन्तर युग चक्र प्रवाह

आफ्नो आफ्नो सन्तुलनमा आ-आफैं फैलिएर
यसरी एक दिन प्रलय आगोमा होमिन पुग्दछ
चक्रवातगतिको अन्तर तमोमय तापमा तातेर ।

आशिष-शैशवहरू !

आनीबानी प्रकृतिको निरन्तर वहदो वायु हल्लाउँछ

जसरी हावाले वृक्षलता पातपतिङ्गर

प्रकृतिको प्रथम प्रहर

सत्त्व गुणको विशेषताले सत्त्वगुणमय निस्कन्छ

सत्य खोज्न वाह्याभ्यन्तर कर्ममा लागेर

दैवी जगत्मा चाहिँ

उल्टा, अपरिपूर्ण, तमोबहुल असुरहरू

तामसी शक्ति पहिलो शिर ठडिएर

समष्टि सृष्टिको गति असुर पददलित तुल्याउन

देव उठ्दछ पछि ब्युम्भेर

ब्रम्हानै सृष्टिरचनाका सबै रचनाकार

पुराण शक्तिसंग शक्ति जुट्दछ

भित्री मन चिनेर

जलकै थियो प्रथम पदार्पण

गङ्गा आउन शिरमा

धरी शिवले प्रवाह, ज्ञानको भित्री चित्र कुंदेर

जलमय थियो जगत् पहिले यसर्थ

जलचर पहिले यहाँ भए

उन्नतका पाइला सुस्तरी बढ्दा

जलथल उभयचर कछुवा आदि आए

जल सुक्न थाल्यो कहीं कतै

वन जङ्गलका हरियाली छटा पछि पछि आए

हिलाम्य धरामा आहाल खेल्नेहरू आए

जङ्गली वनेल आए, अर्धमानव आए ।

आशिष-शैशवहरू !

भनिन्छ, मानिस पनि सृष्टि विकास संगै आए
चरा चुरुङ्गी आदि समस्त प्राणी आए
फरक चाहिँ छ है

सृष्टिका सुरुका र उन्नतिका चरणमा
जीवात्मा सूक्ष्म छन्, स्थूल शरीर भन्दा भिन्न छन्
शास्त्रीय अवधारणा पूर्वको यही छ
एक एक स्थूल शरीरलाई छाड्दै
क्रमशः उन्नतमा उन्नत स्थूल
शरीरमा ती जन्म लिन्छन्
विज्ञान र शास्त्रीय जोखनामा
जीवात्मवाद बाहेक
विकासवाद सरोवरीमा आउन सक्दछन्
अवतार, सृष्टि, विकास रूपक कल्पना मात्र
कल्पनाका घेरामा यहाँ शून्य सलवलाउँछन्
चौरासी लाख योनी विज्ञानको खोजी नमानेर
सस्युतोरी मिसमासमा केलाउन खोजिरहेछन्
मृत्यु शून्य छैन पछि केही रागात्मकमा
आफ्नै आलापमा बहेको सत्य हो
भनी बहेका असंख्य कुरा छन्
विज्ञानले यदाकदा जन्म, पुनर्जन्मको कथा
प्रमाणमा उनिदिंदा अपवाद भनी पन्छाउने गर्दछन्
तर पनि रहस्यका अनन्ततामा कहिले कहीं लाग्दछ
विज्ञान आस्तिकतामा भन्ने गर्दछ अंगुर अमिलो छ ।

आशिष-शैशवहरू !

भर्खर मात्र भएको एक घटना मखनटोलैमा
लक्का जवान केटा विहे गरेर महिना तीन न बित्दै
क्रूर कालको परेछ पन्जामा

दिन तीनको साँझ सूक्ष्म आत्मसाथ
स्थूल शरीर देखा पन्यो सबैका सामु
मायाले छेकिएन शरीर खरानी भई
आशामोहमा भनी परिगयो सबका मनमा
अण्डजका क्रमले सृष्टिविकास नभई
स्थावर वृक्षादिका सृष्टिमा निरन्तर प्रवाहितै देखिन्छ
व्यष्टि सृष्टिमा प्रथम योनी स्थावर योनी हो भने
भगवानकै अवतार सृष्टिका निम्ति भएका हैनन कि ?
सृष्टिरक्षाका खातिर पहरेदारी गर्न
अवताररहस्य रचना भएको यहाँ देखिन्छ
चौरासी लाख योनी सबलाई साँची
जीवचक्रमा मानवजन्म स्वातंत्र्य केन्द्र
बौद्धिक बिन्दु मानिन्छ
बिन्दुसन्तुलनमा बिन्दु,
बिन्दुहरूकै असंख्य बिन्दुहरूले
चित्र एउटा बनाई हर्दम हर कोही
यही सोचिरहन्न
स्वतन्त्रताको दुरुपयोगमा
अप्राकृतिक कर्महरूको परिणतिले
फेरि जन्मयातना सहित भोग्नु छ भन्दछन्
प्रकृतिको नियम भनूँ
या समयचक्र अनुरूप कर्ममा बहे
विकास लोक लोकान्तर लोक माथि लोक चढ्दै जान्छ ।

आशिष-शैशवहरू !
बौद्धिकताको प्रवाहमै मानिस
आफ्नो हैकम अरूमाथि राखी श्रेष्ठता खोज्दछ
जीवविकासका क्रममा
पशुयोनी र मनुष्ययोनीको माध्यम

जो योनी एकातिर मानिन्छ
 यस्तै सिंह अनि बाँदर योनीतिर पनि
 अझ बढी मतमा संसार भुकेर परिपुष्टि गर्न उद्यत छन्
 उन्नतिविकास धारा निरन्तर सम प्रवाहमा चले
 जीव ब्रम्हलोक पुग्दछन्
 अनि तेजोमय, ब्रम्हपुञ्जमा आलोकित भई
 तारा भैं चम्किएर दिव्य प्रकाशमा समाहित हुन्छन् ।

आशिष-शैशवहरू !

मान्छेबाटै आफू भित्र लुकेको तेज
 जो योगादिबाट -
 प्रस्फुटित गराई आफूले आफैलाई उजिल्याउँछन्
 भन्दछ अध्यात्म व्यष्टि सृष्टिको कुरा
 अनात्मवादी विज्ञानले जानेको र
 जान्न खोजेको भन्दछ
 विज्ञानसम्मत रहे पनि
 तामसी पूर्व योनीमा बाँदर भन्छ त
 राजसी मनुष्यको पूर्व योनी सिंह रे !
 सात्त्विक मनुष्यको पूर्व योनी किटेर
 अरू अरू ग्रहमण्डल अनि मनुका बारेमा कथा
 बुढा मरे भाका सरे कथ्य सरि कथा कथिएका
 पुराणकथा पृथ्वी ग्रहबारे
 यस्तै यस्तै ब्रम्हाका कथा
 खोतल्न भौतिक पक्ष पनि देखा पर्दोछ
 शक्तिशाली आफ्नै आविष्कारबाट
 ससाना अध्ययनबाट पनि
 पढ्छौं हामी नेहरुको चिठी
 त्यसमा लेखिएकै अध्ययन पृथ्वीको कथा
 पृथ्वी रहस्यको पाना अनेक मान्यता खाइदिन्छ

पुरानालाई नयाँ अध्ययनले पार्दछ भुठा
हाम्रा विद्यालय कालमा
प्रवेशिका स्तरमा पढ्नु पर्दथ्यो
प्रथम पत्रमा सभ्यताको सभ्य कथा
त्यति बेला पढाउने गुरु नै त्यस्ता थिए
सुनिन्थे हेरी रहे जस्तो
चलचित्रमा भैं ती सत्य कथा ।

आशिष-शैशवहरू !
सम्भिए, बिसिए पाना,
च्यातिदै गए भैं पुस्तकपाना तर च्यातिदैन
र प्रकृतिका खुल्ला पाना खुलेरै पढ्न मिल्छ
जिज्ञासुको प्यास मेटाई जुटेरै
करोडौं वर्ष पुरानो पृथ्वी
यो आज विपत्तिको घेरामा छ
मानिसकै आविष्कारको परिणाम
तापादि अनि छिद्रताको सङ्क्रमण
राप बढाउँदै ताप बढाउँदै छ बाह्याभ्यन्तर
मानवका हृदयान्तर दुबैमा चिन्ताले भीषण
सन्तुलनमा अडेको ब्रम्हाण्ड असन्तुलित
आविष्कारका भार ज्यादा नगरेर
पहिल्यै सिक्काका दुबै पाटाको चिन्तन
आएछ तानातान आकर्षण
गुरुत्वाकर्षणको कल्पना गरी शायद
देवत्व र दानवत्व मानवकै चित्तमा भई मन्थन
पहिले थपेचो मान्थे पश्चिमाहरू पृथ्वी
पछि गोले देखे हेरेर शायद पूर्वीय दर्शनको चिन्तन
कथा यस्तै छ-आकर्षण, विकर्षण,
गुरुत्वाकर्षणमा उछिट्टिएर शून्यान्तरमा

अलग नभई बाँधिएर अदृश्यमा घुम्दै घुम्दै
सूर्यपुत्री पृथ्वी आगो भई वल्दै रहिन् धेरै कालसम्म
तातो आफ्नै वरिपरि वाफ हावाले गर्दा
वर्षाको सुयोग जुट्न गई
क्रमशः सेलाउँदै गयो वाह्याभ्यन्तर पूर्वयोग सृष्टिको योग जुटाउनलाई
यही तातो चीसोको क्रममा आकर्षण विकर्षणको परिबन्दमा
पृथ्वीबाट एक टुक्रा उछिट्टिएर बन्न पुग्यो चन्द्रमा ।

आशिष-शैशवहरू !

विकासको भोक सन्तुलनमा प्रकृति
आफै मर्दो रहेछ आवश्यकता आफ्नो चाहनामा
पृथ्वीको तातो अहिलेसम्म
भिन्न भित्रै अझै आगो भैँ बलिरहेछ
गहिरो खन्दै जाँदा ग्यास अनि राप जानिन्छ
कहिले कहीं भिन्न भिन्न पानी पस्दा ज्वालामुखी पनि
चिसो ताताको परिणाम फुटेर लावा
आगो नदी सरि बहन्छ
मानिएको छ, जापान र अमेरिकाको बीच
जुन भूभाग छ त्यही भाग
उछिट्टिएर भावी प्रशान्त महासागर खाल्डो
खाल्डोको माटो जैविक अस्तित्व
चन्द्र उपग्रह बन्न सजाइदियो
भावी कविका कल्पनापुञ्जमा
सूर्य अग्निज्वाला तात्तातो छ
सूर्यकै विशाल अङ्गबाट
चोइटिएर पृथ्वी सानो भएर
बाह्य बोक्रो मात्र रम्यो चीसोमा
पृथ्वी सानो, पृथ्वी चोइटिएर रह्यो
नाम लिन लगाएर जुन चन्द्रमा

यसरी पृथ्वीको तह चिसिदै जाँदा
हावाका वाफ सबै पानी भई भई फेरि पृथ्वीमै भरे
अचाक्ली भई वर्षिएको पानीले खाल्टाखोपिल्टाहरू भरिए
सागर महासागर ताल आदि बने
चिस्यान संगै शून्य पृथ्वीमा वनस्पति लगायत जीवनका बान्कीहरू
क्रमिक रूपमा वनस्पति अनि जीवहरू ।

आशिष-शैशवहरू !

लीला खेल्दछ प्रकृति आफै मिलाएर पूर्वावस्थामै
अङ्ग चिटिक्क अब लम्कन थाले
सृष्टि खातिर अनि कलिला
यसपछि सृष्टिक्रममा पहिले लेउ
जस्तै लचिला जीव रे ! हाड विनाका
स्पन्ज, एमिवाको रूप विकास क्रमको सुरु नै
बीचमा एक बिन्दुसरि बीच वा मुटु
तिनीहरूका बीच लम्बिदै गएर टुक्रिई एकबाट
अर्को संख्यामा बढने पनि
प्रकृतिको शक्ति चमत्कार पछि
सामुद्रिक घाँस, हाडयुक्त शङ्खे माछा, गंगटा
आदि पनि देखा परे छन् नि
कीट अनेक हलचलहरूबाट अनि नदीका धार
अनि अनेक एकबाट अर्कोमा सडै
चेपिएर अवशेष आज पढिन्छन् ती
बदलिन सके आवरण खस्रो माटो बान्की लिएका
पानी सुक्दै जाँदा तर लचिलो कोमल
जीवनले सकेन अस्तित्व बचाउन
यसरी यस्ता जीव अनुकूलताको अभावमा
घट्दै घट्दै थाले जान
तर केहीले त बान्की नै फेरी

आफूलाई अनुकूल तुल्याउँदै गए
देख्दछौं आज पनि हामी अनुकूलताको प्रभावमा
स्थानविशेषको आह्वानमा जस्तै
हिमक्षेत्रमा हिउँ जस्तै सेतो जीव पाउँछौं हिमालय क्षेत्रमा
बोटबिरुवा रुखपात पनि वातावरणको प्रतिकूलतालाई
अनुकूलतामा भट्ट फेर्दा देखिँदा जातै फेरे जस्ता ।

आशिष-शैशवहरू !

विचित्र विचित्र स्वरूपमा प्रकृति खेल्दछे लीला
स्थानविशेषले सब वनस्पति, जीवमा रङ्गको भ्रमेला
वरिपरि समीपको परिस्थिति अनुसार चीज, बस्तु
वातावरण प्रतिकूलतामा घुल्दै, मेटिदै
अनि नयाँ चोला भिर्दै क्रम अडाइको
चल्दो छ लगातार
हिजो जे थियो अवस्था अनुसार ढाल्दै
आफूलाई मिलाउँदै मिल्दै
बदलिँदो परिस्थितिमा ढल्दै आत्मसात्
तात्तातो पृथ्वीभित्र लुकेसुकेका ती
परिस्थितिमा फेरेर बढाए अनुकूल वंशको जात
शङ्खे, हाडे किरा, गङ्गटा, माछा, समुद्री घाँस अवशेष
जो जीवावशेष किताबसरी पढ्न सजिला
छोपिएर कुनै प्राकृतिक वा सामयिक घटनाहरूले
दुङ्गामा चेपिएर पूर्वकालको इतिहास
खुल्ला पाना भई उघ्रिएर रहे
प्रकृतिको काम चल्दो शाश्वत निरन्तर
परिवर्तनशील अनि अविराम सृजनशीलतामा रम्दै गयो
पानी घट्दै घट्दै जमिनका
सुख्खा भागमा गोही, भ्यागुता
उभयचर अर्थात् जल र थल

दुबैमा रहने जीव जन्तु पनि समय समयमा देखापरे
फेरि समयले भूमिचर अनि ब्योमचर अर्थात्
आकाशमा उड्ने पनि प्रकृतिको लीला
अपरम्पार देखाउँदै छटा
माछा माछा भ्यागुता खेल चले शब्दले
धेरै यसरी नै खेल खेलमै बनिरहेको रहेछ जीवकहानी ।

आशिष-शैशवहरू !

समय अनुसार आफूलाई ढाल्न नजान्दा
नपाउँदा प्रकृति पनि दिंदो रहेन छ
गति भन्छ कलिलो बन्नु तर दर्विलो रहनु
मनै भई बढी सोभो, कलिलो लुटिन्छ ठगिन्छ
अनेक तवरबाट,
आखिरमा बदलिंदो समयसँगै
आफूलाई ढाल्नु नै रहेछ उसको अर्ती
त्यस कालमा भूमिमा जीव उत्रिदा
घनघोर जंगल रहेको हुनु पर्छ पानी पानी भरिएर
उथलपुथल अनेक भूकम्प आदिले
ओल्टाएपल्टाए होलान्
काल पत्र पत्रमा छोपिए होलान् गर्भमा
ती वृक्षलता छोपिएर पत्रपत्रमा
भित्री आँचले पाक्दै पाक्दै
कोइलामा परिणत जंगल दबेर
ठूला जन्तुमा छेपाराहरू, गोही, ग्राह, सर्प जस्ता रहेछन्
त्यसबेला तीनमा ठूला मात्र हैन -
लामामा सय फुटका पनि भएछन्
डाइनोसर पनि जात यिनकै भित्र पर्दछन्
आज रहेका छन् ती कारणवस अल्पिएर
यिनकै पछि स्तनपायी जीव पनि देखा परे

जो अहिले भन्दा अगला जस्तै वनमान्छे, बाँदर रहेछन्
आफूलाई अनुकूल जलवायुमा हुर्काउँदै, टिकाउँदै, बढाउँदै
फेरि नयाँ नयाँ रूपमा बदल्दै
आएको मान्छे पहिले वन मान्छे रहेछ
आज पनि पूर्वजको स्वभाव चाल ढालमा
मानिस अधि बढेको छ ।

आशिष-शैशवहरू !

चार्ल्स डार्विनले मानिसका पुर्खा भनेर
आफ्नो सिद्धान्तमा मानेको त सम्भना होला नै ?
यसरी नै हात्ती, बाघ, भालु आदि जीव जन्तुहरूले
भरिदै भरिदै पृथ्वी अनौठो छटाले सजियो
परिस्थिति अनुरूप आफूलाई ढाल्दै ढाल्दै
जीवन नवगुणले युक्त भई बाँच्ने क्रियामा बढेछ
जीव थिए सुरुका हाडै नभएका
लामो समय टिक्न सकेनन् र
बाँच्न प्रकृतिले होड तिनलाई दियो
सबभन्दा पहिले जोर्नीदेखि क्रमशः
अन्य हाड भएका जन्तुमा
हाड भएका बेग्ला बेग्लै जात देखापरे
फेरि त्यस पछि अण्डज माछा जस्ता
सादा जीव पनि देखिए
जसले हजारौं फूल पार्दथे
स्याहार नगर्दा फुलभुरा धेरै खतीमा भरे
भुरा पनि मर्दथे स्याहार नपाउँदा
असंख्य सय सबै नै बेकाममा गए ।

आशिष-शैशवहरू !

स्याहारको व्यवहार अति नै खेल्दछ भूमिका

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

पशुमा पनि ममता स्याहारको
देखिन्छ, लोभिने प्रथा
उच्च जातका जन्तु माया र स्याहारमा
परिपुष्ट विकसित अनुमान गरौं,
त्यस बेलाका मानिसहरू
घर बनाउन जान्दैनथे बस्दैनथे
हुल बाँधेर एकै ठाउँमा
जाडोमा आज जुन उत्तरी ध्रुव रहरहेको
हिमनदी वेलायत जर्मनीसम्म बग्ने गर्दथ्यो कल्पना गरौं ।

अशिष-शैशवहरू !
कति कष्टले ती दिनहरू
दीनावस्थामा बिताउँथे !
हिमनदी नभएको ठाउँमा
मात्र बस्न पनि कठिन
त्यसबेला भूमध्य सागर
मात्र एक दह थियो
थिएन लाल सागर पनि भूमि नै थियो
खाल्डोमात्र भारतीय द्वीप रहेछ
समुद्र पन्जाब र अरु केही भाग मात्र सम्म
सीमिततामा अल्झिएको रहेछ
दक्षिण हिन्दुस्थान र मध्य भारत समुद्रका कारण
हिमालमात्र अलग भई ठूलो द्वीप मात्र
मानिसहरू उत्पन्न हुँदा सुरुमा
ठूला ठूला जन्तुका घेरामा पर्दथे पहिले जहाँ ।

अशिष-शैशवहरू !
सायद यसैको कारण
आगोलाई छिटो अँगाले

सुरक्षाको परिधिमा आफूलाई पाउँ
तर आज मानिस संसारलाई हाँक्दछ
आफूले भने जस्तै गरी
ती जन्तुलाई नचाउँछ ।

आशिष-शैशवहरू !
बुद्धिबर्कतले क्रमिक रूपमा
मानिस यो ठाउँसम्म आइपुगेका छन्
सुस्तरी सुस्तरी मानिसले
आफैं उकाले आफैंलाई
आगोदेखि विकासको क्रम चल्दा
हात्ती नचाए अहिले
साँच्चै नै मानिसको खोजी पहिलो
आगोकै हुनु पर्दछ
ती जन्तुबाट बच्न प्रकृतिबाट
प्रदत्त पहिलो कवच
सुरुमा चकमक दुङ्गा घोटेर
कुनै सुकेको वनस्पति बाल्ने प्रकृया
प्रत्याभूति महसुस गरिएको हुनु पर्दछ
यसरी नै बिस्तारै बिस्तारै
दुङ्गाका हतियार आदि पनि
भए सुरक्षा र खानपिनका माध्यम
जाडोमा राप अनि शत्रुको रूपमा रहेको जन्तुबाट
सुरक्षा दिएको आगोले निर्धक्क भई चढेको हुनु पर्दछ
निर्धक्क भएर ती अघि, पछि पछि बारे सोच्ने भएर
नयाँ नयाँ आधारको खोजीमा लाग्न पाएको हुनु पर्दछ ।

आशिष-शैशवहरू !
मानिसको बौद्धिक लक्षणले हुन्छ बुद्धि,

बिग्रदा भने मानिसै पशु भन्दा नीचै देखिएको छ
 यति बेलासम्म विस्तारै विस्तारै
 हिमयुग पनि एशिया र मध्य युरोपबाट
 विलाउँदै विलाउँदै गएछ
 मानिस फैलिए न्यानोमा रही
 चिसोबाट मुक्त भएर
 फूर्तिसाथ चारैतिर बसाइँ सरेर
 जुनबेला गुफासम्म थाह थियो
 बस्ने ठाउँ, अन्न उमाने त टाढाका कुरा भए नै
 गुफामा ओत लाग्न जाने
 सीमिततामा कन्दमूल,
 जीवजन्तुको काँचो मासु खान्थे
 आगो बाल्न नजानेसम्म
 तै पनि आदिम युगका मान्छे तस्वीर कोर्दथे
 रङ्गले हैन, ढुङ्गाकै छिनाहरूले ट्याक्क ट्याक्क
 अमिल्दा, भद्दा, कस्ता कस्ता
 भर्खर सिकारुले कोरेका चित्र
 त्यो बेला शायद त्यस्तै
 पालियोलिथिक अर्थात् पूर्वपाषाण युगपछि
 नव पाषाण-युग नियोलिथिक-युगमा
 पदार्पण भयो जब
 खेत खन्न, अन्न उमान थालेपछि नै
 आराम, विश्राम, परिश्रमले उब्जायो
 यही आरामविश्रामले
 शायद आविष्कार जन्मायो ।

आशिष-शैशवहरू !
 मानव विकासको काम
 भाषाको इसाराले चल्यो

भाषामा बोली फुन्चो कसरी कसरी
 माटाका भाँडा बनाई
 अन्न उमालेर खान पनि जाने
 दुङ्गाका औजारमा पनि सुधाने सिप आयो
 अनि कुकुर, गाई, बोका आदि
 घरपालुवा जन्तु पनि पाली
 फाइदाको काइदा सिकियो
 घर, कटेरो पनि बनाई बस्न थालियो
 अरू धातुका साथ सुनलाई
 चिनेर प्रयोगमा ल्याइयो
 बिस्तारै बढ्दो समूह छुट्टिदै
 जातिउपजाति बन्न गएर
 आफ्नै तौर तरिकामा मुखिया पद्धति बन्यो
 जसमा स्थानान्तरणको कारण पनि थियो
 जलवायु भिन्नताको कारण
 अनुकूलता नियममा भिन्नता हुदै गयो
 स्थानान्तरण र अरू उथलपुथलले
 आकृति, भेषभूषामा समेत
 विविधता स्वरूपको देखियो ।

आशिष-शैशवहरू !
 सूर्य, पृथ्वी, ग्रहगण, तारा,
 जीवको उत्पत्ति र मानिसको कथा
 पाना पाना भरिएर दुङ्गा माटो
 माटोका गरा गरामा कुँदिएर बसेको छ
 हो खोज्ने हात बढ्नु पर्दछ
 पढ्न सकिन्छ गिर्खा गिर्खाका कापकुनामा
 चनाखो आँखा चाहिन्छ
 सम्भनाका पुस्तक लेखिएका छन्

तिनै पुस्तकपानाहरूबाट भनिएका
 जीवनका प्रतिलिपि देखेर
 दुःखाका जीवावशेषका छापाहरूमा
 अध्ययन विषय अनन्त छन्
 यस संसारमा सिकेर, पढेर
 ज्ञानभण्डार भर्नु छ आफूमा
 चिन्तन विना स्वार्थमा सुन्दर प्रकृति
 दूषित, प्रदूषित पार्ने बढेको भोगिरहेछौं पनि
 फिरन्ते मान्छे पहिलाका थिए
 एकै ठाउँमा, एकै पटकमात्र खेती गरी
 फेरि अर्को ठाउँ बढी नै रोजिन पुग्यो ।

आशिष-शैशवहरू !
 पृथ्वीको उथलपुथलले गुफा बने, कन्दरा बने
 आश्चर्यका खियाउँदै प्रकृति नौका
 घर पहिले अग्ला अग्ला खामा जमिनबीच गाडिएका
 बनाइए जीवजन्तुबाट बच्न
 विकासक्रममा बुद्धि खियाउँदै
 आज भब्य महल मात्र हैन अन्तरिक्षमा,
 कक्षकलामा सफलतातर्फ बढ्दैछ मानव
 तर पनि पद्धति पुरानो नछोडी
 संस्कारै लिई बसेका यहीं हाम्रो देशमा पनि छन्
 अनेक जाति फिरन्ते भई घुमेका
 राउटे, छन्त्याल, सतार आदि बसेका छन्
 घुमन्ते जीवन नै अपनाई
 दुःखै युगको अन्त्यतिर भूमध्य सागर
 जुन मात्र थियो तलाउ
 यसैका वरिपरि मानिस धेरै बसेका थिए छेउ छाउ
 यस्तो समय पनि आयो

अचानकै युरोप र अफ्रिका बीच जिब्राल्टर
 नजिक नजिक भूमि पानीले भयो भरिभराउ
 यस्तैमा फेरि एटलान्टिक महासागरको पानी
 भूमध्य सागरको तल्लो खोंच खोंचमा
 बगेर भरिदै गयो
 शायद यसैमा केही पुरिदै पनि थियो
 भाग्ने ठाउँ कतै नभएर
 मिलौं मिल पानी नै पानी भरिएर
 भूमध्य सागर यसरी बन्न पुग्यो
 बाइबल, संस्कृत ग्रन्थ, पुराणमा पनि
 यस बारे केही न केही रूपमा भनिएको छ
 यो कसरी थाहा पाइयो प्रश्न उब्जिन्छ नै ।

आशिष-शैशवहरू !
 यस्तो संकटमा पनि केही बचेर गए होलान्
 त्यो विनाशलीलाको कथा
 आफ्ना सन्तानलाई भन्न नै !
 यसरी बुढा मरे भाका सरे
 आहानसरि पुस्तौं पुस्ता हुँदै
 त्यो नयाँ सागरको जन्म र
 मानव विकासको कथा
 आजसम्म कथियो नै
 विस्तारै विस्तारै
 हिमयुगको समाप्तिदर्प बढ्दा बढ्दै
 एशिया अनि मध्य युरोपबाट
 हिमनदीहरू बिलाउँदै गए
 न्यानोको आभासले
 मानिसहरू यता उति गर्दा गर्दै
 चारैतिर फैलदासम्म न घर न खेती नै थिए

अभै पनि दुङ्गाका हतियार आदिले मानिसहरू
जनावर मारेर, पोलेर खान्थे वा फलफूलले पेट भर्दथे
त्यसबेला पनि गुफामै बस्दथे
तर पनि तस्वीर भित्तामा कोर्दथे
तर कागज, कलम ब्रस केही
त्यसबेला कल्पनामै थिए
दुङ्गाका मसिना मसिना ज्याबलले नै
गुफामा रेखाचित्र भैं
जन्तु आदिका चित्र कोरिएका
आज पनि हामी भेट्छौं
युग जसको अहिले खाका कोर्दैछौं ।

आशिष-शैशवहरू !

त्यसबेलाका मानिसलाई
पालियोलिथिक अर्थात् दुङ्गेयुगका मानिस भनियो
यही दुङ्गे युगसमाप्तिपछि
संसारका वातावरणमा पनि निकै नै परिवर्तनहरू देखिए
लुगलुग काम्ने जाडोबाट गर्मी क्रमशः जगजगाएर
हिमनदीहरू टाढिदै
उत्तरी महासागरतर्फ सर्दै सर्दै गए ।

आशिष-शैशवहरू !

त्यसपछि मध्य एशिया र यूरोपमा
ठूलूला जंगल हराभरा भाँगिदै गए
यी जंगलमा एउटा नयाँ नै जातिका मानिसहरू
बसोवास गर्दै आएको देखा पर्दछ
यिनीहरू पालियोलिथिकहरू भन्दा सुधारिएको
वा भनूँ अर्को शब्दमा भन्ने हो भने
चलाख देखिन्छन्

यिनीहरू पनि दुःखा नै प्रयोग गर्दथे
यसैले यिनीहरू पछिल्ला दुःखे युग
अर्थात् नियोलिथिक भनी चिनिए ।
यिनैले निकै उन्नत स्वरूपमा
आफूलाई चिनाए
स्वविवेकवुद्धिले अन्य जन्तु भन्दा ।
अग्र स्थानमा पुगे
कृषिका क्षेत्र पहिल्याएर
जोतेर अन्न उमाने कार्यले गर्दा
श्रमअनुसार आराम अनि फुर्सदले
विचारको मार्गमा डोर्‍यायो
माटोका भाँडाकुँडा बनाई
खाना पकाउन थाले
दुःखाका औजार खस्राबाट
चिल्ला र धारिला पनि तुल्याइए ।

आशिष-शैशवहरू !
यस्तै यस्तै
गाई, भेडा, बाख्रा अनि कुकुर आदि
घरपालुवा जन्तु पाल्न थाले
र बुन्न पनि जानियो
कटेरो बनाई बस्न पनि
यिनीहरू जान्ने भए
यस्ता घरकटेरा पोखरीबीच
अक्सर ठडिएका हुन्थे
जंगली हिंस्रक पशुहरूबाट
सुरक्षित ठाउँ तिनै बने
यसैले पोखरीवासी
भनिन्छ यिनीहरूलाई ।

आशिष-शैशवहरू !
 भर्खर मात्र सिनासका अनुसन्धान टोलीले
 अरुण उपत्यकाको उत्तरी सीमाक्षेत्रमा
 भन्डै सात हजार वर्ष पुरानो
 प्राग् ऐतिहासिक ढुङ्गे औजार फेला पारिएका छन्
 तीन दशमलव सात से.मि. देखि
 दुई दशमलव चार से.मि. सम्म लामा
 अनि दुई दशमलव आठदेखि
 एक दशमलव पाँचसम्म चौडाइका ती ढुङ्गे तीर
 सेतो, कालो र कालो,
 सेतो मिसिएका यस्ता औजार यस अधि
 युरोपकेन्द्रित एशिया तथा पूर्वी साइबेरिया
 आदि ठाउँमा भेटिइसकेका छन्
 मध्यपाषाण युगदेखि
 अर्थात् नियोलिथिक युगको प्राचीनता
 बाह्र हजार वर्ष अधि सम्मको अनुमान छ
 खोजीकर्ताहरू भन्दछन्
 नेपालको हिमालयमा
 आज भन्दा सात आठ हजार वर्ष अगाडि
 खेतीको थालनी भएको प्रमाण
 अहिले सम्म नपाइएकाले
 ती औजारको प्रयोग
 घुमन्ते आदिमानवले गरेको हुन सक्दछ
 संखुवा सभाको^१ मथिल्लो अरुण उपत्यका र
 ओलाङचुङ्गोला भन्ने ठाउँमा

^१कोशी अंचल

दुई महिनाको खोजी यो हो
खोजी त पस्न अभ बाँकी नै छ
समिधाका अवशेष पनि सम्भन्नु पर्दछ
अभ ठाउँ ठाउँका जोडेर हेर्न अभ बाँकी नै छ ।

आशिष-शैशवहरू !

यसरी नै पढी आदि संसारका खुल्लापाना उघारेर
अभ तह तह पस्न बाँकी नै छ
घर कटेरा बनाउँदा लामा लामा खामा गाडेर
अग्ला मचान जस्तै तुल्याएर
एउटा सानो पुलेसो बनाइयो होला तिनले
पहिरनमा बुनेर जुटका मोटा मोटा कपडा
अनि जनावरका छाला वेर्न पनि
जानिसकेका थिए त्यो बेला
हुँदा हुँदा यिनीहरूले तामा ढलौट
आदिका वस्तु पनि पत्ता लगाई
प्रयोग गरे, सुनका गहना पनि लाउन थाले
प्रकृतिको प्रवृत्तिसँग सँगै विस्तारित रूपमा
विस्तारै विस्तारै जातिहरू बन्न थाले
आफ्नै आफ्नै स्वरूप र समूहमा
ठाउँको दूरी र फरकमा
संसारका बेग्लाबेग्लै जलवायुमा
आफूलाई त्यही ढंगले ढाल्नुपर्ने वाध्यतामा बाँधिदैमा
फरक भेषभूषा मात्र हैन भाषामा पनि देखियो
जाडो अति नै सहन सक्ने मानिसनै छ
गर्मीमा बाँच्ने मान्छे नै भए जस्तै
एस्कमो वा सेर्पा हिमाली भागमा
जलवायुले फेरिने मानिसका रूप रङ्ग
प्रकृतिसँग भिज्दै भिज्दै

इक्वेटर दक्षिणभूलोकतिर बढ्दै जाँदा
गर्मी अरु बढ्यो प्रतिफल त्यै ढंगको
मानिसको पहिलो पाइला
कता पन्यो होला भन्न सकिएको छैन अहिलेसम्म
दावी नौलो अफ्रिका तरिकै गरिंदैछन्
खोजीका पानामा नौला आयाम भरिंदैछन् ।

आशिष-शैशवहरू !
साइवेरियाका टुन्ड्रा क्षेत्र भैं
ठूला ठूला फराकिला
हरिया फाँट नै घुम्दै त्यसबेला
हो एकै ठाउँ रम्ने वातावरण पाएनन्
पहिले मान्छे
घुमन्ते नै रहे जस्तै घुमन्ते नोम्याड जाति
हो हाम्रो देश भित्र अहिले पनि
जंगल जंगल चहारी हिड्छन्
खेती गरी ठाउँ छोडेर एक बाली
फेरि अन्तै सर्दछन् जिप्सी जस्तै
सभ्यताको विकासक्रममा खेल्यो
खेतीपातीले भूमिका ठूलो
ठूला ठूला नदी छेउ बस्ती
बसाले होलान् मान्छेले
नदी छेउका बस्ती
उर्वरा मलिलो पाँगो माटो खेतीयोग्य
फेरि पानी पनि सुलभ सहजै
यसैले सिन्धु, गंगाका छेउ यस्तै अनेक ठाउँ
मेसोपोटामिया ग्रीस र युफ्रेटिस अनि मिश्रको नील
चीनको ह्वाङ हो, सिंजा, कर्णाली
यस्तै पूर्वका अरुण आदि नेपालका

आशिष-शैशवहरू !
 यही क्रमले भारतमा
 द्रविड पहिले पछि नै मंगोल यस्तै आर्य
 धेरैको आआफ्नै भाषा छ
 मंगोल, निग्रो, अरबी अनि हिब्रू
 एकै मानिस, जलवायु
 र स्थान विशेषले
 फरक रूप, रङ्ग,
 भाषा संस्कृत, ल्याटिन, ग्रीक, अंग्रेजी, इटालियन
 जन आर्यकै संस्कृतका शाखा, प्रशाखा
 सन्तानसरि बोलिए यसैगरी
 अहिले भाषा, भाषान्तरमा असंख्य देख्छौं
 अनेक खासमा मूल थोरै
 मूलबाट दूरत्व बढ्दा
 मूलबाटै शाखा, प्रशाखा, हाँगा कैयौं कैयौं
 जस्तै उपत्यका भित्र बोलिने
 नेपाल भाषा कै स्वरूप हेरौं
 फरक पाइन्छ
 दूरी छैन तर पनि
 पाटन, भक्तपुर र काठमाडौं बोल्दा फरक
 बुझिन्न अझ दोलखेलि नेपालभाषा स्वभाषि भैकन
 आर्य, मङ्गोल, सेमेटिक
 अर्थात् अरेबिक, द्रविड आदि मूल
 यही मूलमा समान उच्चारणका
 शब्द भाषा एक आपसमा भेटिने गर्दछन् ।

आशिष-शैशवहरू !
 विभिन्न भाषा जान्नु विश्वकै

यो अति नै ठूलो
 व्यक्तित्व विकासको माध्यम
 मातृभाषा, मातृभूमि जहाँ ब्रह्मनादको
 भाषिक केन्द्रको दर्पण छाँया हुन्छ
 आशक्ति आफ्नो भन्दा अरूमा गर्दा
 सन्तुलन विग्री देखिन्छ कालो छायाँ
 विश्वका सबै मानव हाम्रा बन्धुबान्धव
 तर आमाभन्दा तृप्ति मिल्दछ
 के बान्धवको माया ?
 नदेखाउँ हेलौं कसैको भाषा, भूषा, भेष प्रति
 नसहौं पनि आफ्नै भाषा, भूषा, भेषको हेलौं
 सहने त्यो मातृहन्ता सरह नै हो
 स्वतन्त्रताको राग अलाप्ने
 गिद्धे होस वा तिनमुखे
 आज हेर्दैछौं बान्धवविनाशकै पिलन्धरे
 पुराना जिम्वालसरि सबै थुपाछु आफै
 अरूले गरे गन्ध सुंघी साधु बिरालो बनी
 भाषण फलाक्छ
 भाषा, भेष, भूषा, संस्कृति मात्र हैन
 धरतीलाई स्वाहा पनि
 दाउमा यता उता जिस्काउँ
 ती जालन्धरे निहूँ
 सभ्यताको आडम्बर भिरी जिउभरि काँडा छोपेर
 असम्भव चरित्र दानवी चाल चल्ने
 श्रेष्ठताको भोक त्यो भोक पिपासा बनेर रुमलिन्छ
 त्यहाँनेर मान्छे त्यो मानवबाट दानव रूप लिन्छ
 शित युद्ध सिमा बाहिर अनि भित्र छर्दछ ।

आशिष-शैशवहरू !
 आफैँमा आफूलाई भुल्ने त्यो क्षण हरे !
 आफन्तलाई अन्धतम अँध्यारो
 आँखा के देख्नु !
 सुरुमा यही मान्छे पशुतुल्य
 विस्तारै विस्तारै विकासक्रमको
 उन्नत पाइला चालेर
 चनाखो बनी बुद्धिलाई पहिल्याएर
 एकलै एकलै चुपचाप शिकार खेल्ने
 समूहको उपादेयता जानेर
 सङ्गत समूहको साथ हुँदा भयरहित
 अनि सहजताको फाइदा नापेर
 जाति बन्यो
 यही समूह परस्परको
 सदाशयता र सहयोगले
 आफ्नै समूहपट्टि ढल्कदै जाने बाध्यता
 बानीको रूपमा बस्यो
 जातीय समूहमा
 कसैले जातिकार्यमा काम नगरेर
 बहिष्कारको नियम पनि बस्यो
 यसरी सबैमा नियम लागू गर्न
 एक नेता पनि आवश्यक पऱ्यो
 यसैले समय अनुसार लडाइँ गरी रहन पर्ने हुँदा
 बलियोलाई नै छान्ने परम्परा बस्यो
 शत्रुताको आभास पाई
 आफ्नो समूहबाट अर्कोसित
 शिकार आदिका निम्ति
 भगडा पनि पर्ने गरेको देखियो

आशिष-शैशवहरू !

प्रकृति कुनै अदृश्य शक्तिद्वारा संचालित छ,
त्यही शक्तिलाई खुसी पार्ने उपायहरूमा
पशुबलि मात्र हैन नरबलि सम्म दिइयो
भयबाट शक्तिपूजाको पहिलो पाइलाको
दिग्भ्रमित अवशेष अहिले पनि छदै छ
मानव मानव आफ्नै सहोदर रहे पनि
धर्मको नाममा सांप्रदायिकता,
बर्बरता छाइनै रह्यो
कसैले कहिले कोरेको सम्झना भइरहेछ
अहिले मानव मात्र मानव हो
भन्ने बिसेर रहिदियो
कि त ईश्वर बन्न
खोज्दै आफ्नै दाँतरीलाई छल्यो, मान्यो
कि त श्रेष्ठता,
बलको तोडमा डुबेर शैतानको कर्म गर्दै
दुःखी आफू बनेर विध्वंशको
दुःखले संसारलाई सताइरह्यो
यो आनीबानी मान्छेले
त्यहीबाट सिकेर तुजुक चढाएको हुनु पर्दछ,
असफलताका साथ खराबै पनि
कमिला सानो भएर पनि
हुल बाँधेरै खेती गर्दछ रे !
बीउ रोपेर, जोतेर
जरो खान हुने घाँस भेट्दाउँदै
त्यसको वरिपरि भुम्मिएर
एउटा एउटा त्यान्द्रो चुंडाल्दै बोटलाई
सुरक्षित राख्ने काम गर्दछ रे ?

आशिष-शैशवहरू !
 शायद कमिलाबाटै सिकेर नै
 मान्छेको खेती पनि सुरुमा
 त्यस्तै भएको हुनु पर्दछ
 यसरी नै बीउ छर्ने काम गर्दै
 धेरै समय सम्म जानेर
 पछि व्यवस्थित गरियो होला
 कृषि व्यवस्थित भए पछि
 कामहरू आवश्यकता अनुसार थपिदै गए
 पहिले कृषिजन्य कामकै
 बाँडफाँड भयो भन्न सकिन्छ
 वस्तु चराउने गोठालादेखि
 जोत्ने हलीसम्म भए
 कृषिले गर्दा फिरन्ते मान्छे
 स्थिर भई बस्ने वातावरण बन्यो
 गाउँ, सहर बन्न थाले
 अन्न -
 मिहिनतले चाहिने भन्दा बढी उमारेर
 बचतको बानी त्यसै त्यसै बन्न गयो
 भकारीको सङ्ख्याले सम्पन्नता हेरियो
 अनुभवी पाकाहरू निस्के
 समाजमा तजबीज मिलाउने
 बन्दोवस्तको आविर्भावले
 क्रमशः कामको राम्रो हेरविचार हुँदै गयो
 यसबाट सबैले आआफ्नो भाग पाए ।
 यसैबाट शासक र शासित
 पद्धतिको परम्परा बस्दै
 शक्तिका साथ आजको युग बिउँभयो ।

आशिष-शैशवहरू !

सृष्टि र विकास क्रमको चल्दो निरन्तरता
मान्यता र खोजीमा
नयाँ नयाँ रहस्यको उद्घाटन भइरहेछ
हिजोका पानाहरूकै क्रममा
थप अरु पाना निरन्तर थपिँदा छन् ।
यही क्रममा

ब्रम्हाण्डका सृष्टि र मानवका शरीर खोतल्दै
विज्ञान नयाँ नयाँ खोजीमा
नयाँ नयाँ कुरा भेट्छाउँदो छ
चन्द्र हर क्षण यो पृथ्वीतिर तानिएर
लगातार यसैको वरिपरि घुम्दैछ
यस्तै पृथ्वी सूर्यतिर घचेटिदै घचेटिदै
लगातार सूर्यलाई परिक्रमा गर्दैछ
आकर्षण के हो ?

यो परिक्रमा कुन यन्त्रशक्तिले
निरन्तर गराइरहेको छ ?

माथि जैले कुनै वस्तु उफार्दछौं वा बजार्दछौं
दिशा मिलाएर तुरुन्तै भरिहाल्दछ
सूर्यको टुक्रा हो रे पृथ्वी !
पृथ्वीको टुक्रा हो रे चन्द्र !
निराधार कसरी यी भुण्डिरहेछन्
ब्रम्हाण्डको रचना बुझ्न, अवलोकन गर्न
निरन्तर जुट्दा छन् खगोलविद्, ज्ञानी मानव ।

आशिष-शैशवहरू !

आज भन्दा तेइससय वर्ष पहिले
अरस्तुले भनेका थिए
वस्तुहरूको आफ्नो मूल

एवं प्राकृतिक स्वरूपतर्फ
 फर्कने स्वाभाविक प्रवृत्ति हुन्छ
 बुद्धिले पत्याउन सकिने
 उनको भनाइलाई
 विवेकसम्मत मानेर
 स्वीकार गर्दै आइएको छ
 युरोप, पश्चिम एशिया र उत्तरी अफ्रिकामा
 खगोलीय सिद्धान्त हल्लियो
 सोन्ह सय सतासीमा न्युटनले
 म्याथमेटिकल प्रिन्सिपल अफ नेचुरल फिलसफी
 ल्याटिन भाषामा निकाले
 गुरुत्वाकर्षणको सिद्धान्त अनुसार
 हरेक वस्तु आफ्नो भार अनुसार
 आफैतिर तानिइरहन्छ
 तर त्यसको आकर्षण
 टाढा टाढा जति टाढा बढ्दै जान्छ
 त्यही अनुपातमा घट्दै जान्छ
 यस सिद्धान्तले समस्त सृष्टिका चहलपहलमा
 ब्रम्हाण्डको विकासक्रम सुबोध
 यिनै आइज्याक न्युटन बेलायती थिए
 ग्राम बुल्स थोर्पका बासिन्दा
 बाल्यकाल बन्थो उनको दुःखैको कथा ।

आशिष-शैशवहरू !
 गुरुत्वाकर्षणका यी वैज्ञानिकका खोज
 अरूभन्दा चर्चा गरौं छोटैमा उनको यो कथा
 सोन्ह सय पैसठ्ठी सन्मा
 स्याउको रुखमुनि जून तर्फ हेर्दै
 यो जून किन कुन आकर्षणको बलले

सूर्यको चारैतिर घुमिरहेको
 सोचमा डुविरहेका तिनी
 त्यसैबेला रुखबाट एउटा स्याउ खस्यो
 विचार माथि विचार थपियो
 भर्नु किन तल ? माथितिर किन न जानु ?
 गुरुत्वाकर्षणको सिद्धान्तमा स्याउ भरेबाट
 भारे उनले प्रतिपादनको समाधान
 सन् सोह्रसय बयालिस किसिमसको दिन
 जन्मिएका विज्ञान जगत्का यी क्रान्तिकारी न्युटन
 एउटा साधारण किसान परिवारमा
 आफ्नो जन्मभन्दा केही दिन पहिले
 भयो यिनको पिताको निधन तीन वर्ष हुँदा
 आमा पनि अर्कै पुरुषसँग रहन हिँडिन्
 आखिर संरक्षक उनको बुढी बज्यै नै भइन्
 प्रारम्भिक शिक्षा पाएर
 बाह्र वर्षको हुँदा नजिकै सहरमा पढ्न गए
 पछि स्कूलको कापीमा केही न केही लेखेरै उनी बस्दथे
 एकदिन विना कारण एउटा केटाबाट उनले पिटाइ खाए
 त्यही पिटाइको बदला लिंदै
 स्वाभिमानले उनको पढाइमा जागृति नै आयो
 सोह्रसय छपन्नमा न्युटनका सौतेनी बाबु पनि मरे
 आमा गाउँ फर्किन्
 न्युटनलाई पनि पढाइ छुटाएर खेतीमै लगाइन् ।

आशिष-शैशवहरू !

रुचि जाग्न सकेन खेतीमा जतिसुकै गरे पनि र
 फेरि फर्के उही पठनपाठनमा
 सोह्रसय एकसठ्ठीमा स्नातक भई
 अठार वर्षमा केम्ब्रिजमा पढी

विशेष ज्ञान प्राप्त गरी भए पोख्त
 सोन्हसय पैसठ्ठीमा बाइस वर्षको उमेरमा
 गणित मूल सिद्धान्त
 द्विपद प्रमेय (वाइनोमिअल थ्योरम) प्रतिपादित
 यसै बेला बेलायतमा प्लेग महामारी फैलियो
 शिक्षणसंस्था बन्द भए
 गाउँ आफ्नो फर्केर चिन्तन क्रममा
 गणितको नवीन शाखा क्यालकुलसको प्रतिपादन
 यही नै बेला गुरुत्वाकर्षण चिन्तन स्याउ भन्थ्यो
 इन्द्रेणी स्पेक्ट्रमको चिन्तन परिणाममा त्यो पनि पस्यो
 प्लेग हराएपछि फेरि शोधमा लागि सोन्हसय उनहत्तरमा
 ट्रिनिटी कलेजमा गणितका प्राध्यापक बने
 तारामण्डलको गुरुत्वाकर्षण
 तथा अन्य सिद्धान्त प्रतिपादन गर्दै
 अगाडि बढ्ने क्रममा
 सांसद बने यही बेला सत्रसय तीनमा
 रायल सोसाइटीको अध्यक्ष बने
 सत्र सय पाँचमा सर उपाधि पाई
 सत्रसय सत्ताइसमा उनको देहावसान भयो
 क्याम्ब्रिज विश्वविद्यालयको ट्रिनिटी कलेजमा
 सालिक आज सम्म पनि रहेर
 उनको अमरता भल्कि रहंदोरहेछ ।

आशिष-शैशवहरू !
 तिनै न्युटनका सिद्धान्त
 आज पनि संसारका धेरै कुराको आधार
 अब अरु केही चर्चा आवश्यक
 माथि उफारिएको वस्तु फेरि किन भईमै खस्दछ ?
 किन पाउ हाम्रो जमिनमा ठडिन्छ ?

चन्द्र किन पृथ्वीको वरिपरि घुम्दछ ?
 कुन धुरामा बाँधिएर यो अडकिएको छ ?
 यसरी नै सौर मण्डलका अरू
 ग्रह, उपग्रह र धूमकेतुहरू र तिनका इष्टदेव देवीलाई
 किन कसले परिक्रमा गराउँछ ?
 यसै सिद्धान्तका सूत्रमा सूर्य र अरू ग्रहको भार तौलियो
 कक्षका गोलाई अनि
 अरू अरू ग्रह पनि पत्ता लगाउन सकियो
 लाग्दछ अरू पनि नवीन नवीनतम ग्रहगण
 जो लुकेका थिए उहिले र अहिले
 सौर मण्डल भन्दा बाहिर पनि
 आकाशका अनगिन्ती तारा
 न्युटनकै सिद्धान्तमा चिनारी पहिल्याउँछन्
 ताराहरू बढी जोडी मिलेर लामै लागेर
 एक अर्कोसित
 गुरुत्वाकर्षणका परिधिमा घुम्दै छन्
 यसरी गुरुत्वाकर्षण नै शक्ति स्वरूप ईश्वर
 अन्तरशक्ति बनेर
 यो सृष्टिको संरचनामा देखियो
 हलचल चहलपहल सबै सबै
 यसैको क्षमताले दैवीशक्तिको
 बाह्याभ्यन्तरमा खुलायो ।

आशिष-शैशवहरू !

यो विज्ञान जगत् निकै निर्मोही देखिन्छ
 मात्र बिन्दु नजरमा नपर्दा
 बिन्दुले चित्ररहस्य अनेक लुकाइबस्दछ
 सिद्धान्त निकै बलियो, दर्बिलो, पुष्ट भएर पनि
 सानोमा सानो तथ्य पनि उल्टिन सक्दछ

लाखौं प्रमाणहरूबाट सजिएको कवच
विज्ञानका जटिलताले रहस्य अर्को ठडिएर
प्रश्न तेर्स्याउने गर्दछ
सन् अठारसय उनासीमा आएर
न्युटनको खडा सिद्धान्तमा पनि
प्रश्नको पेटारो आएर तेर्सिएछ
जुन कक्षमा सिद्धान्त अनुसार,
बुधले सूर्यलाई घुमेको हुनु पर्दथ्यो
फ्रान्सका खगोलशास्त्रीको नजरले अर्कै पहिल्यायो
उन्नाइस सय पन्ध्रमा
आइन्स्टेइनले जनरल रिलेटिभिटीमा
सैद्धान्तिक जुन व्याख्या गरेका थिए
गुरुत्वाकर्षण कुनै बल होइन
त्यो वस्तुको स्वभाव हैन
मात्र हो एक लक्षणको चिनारी
त्यो त स्पेसटाइमको धरातलको मात्र लक्षण
भन्ने नयाँ धारा फेरि सैद्धान्तिक रूपमा खडा भयो
के हो नयाँ शब्द ?
स्पेसटाइम माथि नै भनिएको छ
बिन्दुको कुनै आयाम हुँदैन
रेखामा रहन्छ आयाम
लम्बाइ सतहको पनि हुन्छ
आयाम लम्बाइ र चौडाइ ।

आशिष-शैशवहरू !

यसरी नै पदार्थ र अन्तरिक्ष
तीन आयाममा संगालिएको भन्ने देखिएको जुन छ
लम्बाइ, चौडाइ र उचाइ वा गहिराइ
आइन्स्टेइन मान्यता

गणित शास्त्रमा तीन भन्दा बढेको हुन्छ आयाम
 भौतिक जगत्को चौथो आयाम
 समय अर्थात् काल
 जसले भौतिक जगत्मा
 वस्तुको चिनारी समय धारामा
 कुनै पनि अवस्था यस्तै हो भन्न सकिन्न
 यसैले समय सृष्टि भयो चौथो आयाम
 चार आयामी सृष्टिलाई नै
 उनको परिभाषामा नाम आयो स्पेसटाइम
 सिद्धान्त उलेख्य रहेकै छ
 वैशेषिक दर्शनका प्रणेता ऋषि कणादले पनि
 आफ्नो सूत्रग्रन्थमा
 कालगणना द्रव्यका नौ प्रकारमा गरेका थिए
 पृथ्वी, जल, तेज, वायु, आकाश, काल, दिक्
 आत्मा अनि मन,
 आइनस्टाइनमा अन्तरिक्षमा सूर्य जस्तो गज्जै पिण्डको
 अस्तित्वबाट यसले आफू नजिकको
 स्पेसटाइममा एउटा
 भिरालो ओरालो बनाई
 यसमा बुध वा पृथ्वी जस्ता कुनै पिण्ड
 आदि नजिक पुगेर पनि सूर्य माथि बज्रिन नपुगी
 सूर्यकै प्रभावले बनेको ओरालोमा गुडुल्किरहने छ निरन्तर ।

आशिष-शेशवहरू !

यही कुरालाई ख्याल नगरेर उल्का आदि
 बज्रिने घटनाहरूको कल्पना गुँथिएको लाग्छ
 अझ यसबारे थाह पाउन
 अझ यो नयाँ सिद्धान्तमा अझ बढ्नु पर्दछ
 क्रान्तिकारी सिद्धान्त जतिसुकै होस्

विज्ञान भौतिकले माग्ने आखिर प्रमाण न हो
 प्रमाणको रूपमा
 यस नवीनतम गणितीय व्याख्या अनुसार
 बुधको कक्षमा जुन असंगति भेटाइयो
 त्यसको समाधान निकलियो
 बुधको स्वभाव आइन्स्टाइनको,
 यस प्रतिपादन अनुकूल पनि पाइयो
 सन् उन्नाइस सय उन्नाइसको
 सूर्य ग्रहणमा वैज्ञानिकहरूले
 प्रत्यक्ष अवलोकन गरे
 कतै टाढाबाट आइरहेका किरणहरू
 जब सूर्य नजिक पुग्दा सूर्यतर्फ झुक्नुबाट
 सूर्यको नजिक स्पेसटाइमको
 ढलान युक्त खाडलले नै यसरी झुकाएर तान्यो
 यसरी कि नत्र त कुनै बलले शून्यमा
 हिंडेको भारहीन किरण झुकाउने क्षमता नै कहाँ ?

आशिष-शैशवहरू !
 यसरी नै पृथ्वीले पनि आफ्नो क्षमता अनुसार
 आफ्नो क्षेत्र नजिक स्पेसटाइम
 कवच बनाएकै छ
 जसबाट माथि फालिएका सबै कुरा
 पृथ्वी मै भर्दछ
 यसैले नै
 उडेका अन्तरिक्षयान, स्पेससटलहरू
 पृथ्वी नजिक अन्तरिक्षका
 स्पेसटाइमहरूमा
 गुजुल्टिदै गुजुल्टिदै निरन्तर गतिशील
 जसलाई अर्को शब्दमा भन्नु पर्दा

विज्ञानले पारेको फोहर
स्पेसटाइमले सोहोरिरहेछ
यसै गरी
आइन्स्टेइनको सिद्धान्तमा
एक अर्को दाबी पनि छ
लाखौं, करोडौं प्रकाश वर्ष टाढादेखि
आउने प्रकाश किरणहरू
कुनै नजिकका आकाशगंगा
ती किरणहरूलाई भुकाएर यसरी टिप्दछन्
जस्तै दूरबीनको लेन्सले
प्रकाशका किरणहरू समेट्छ
यसबाट अर्थ्याउदा यो देखियो कि
टाढा धेरै टाढाको आकाशगंगाको
प्रयोग दूरबीनको रूपमा गर्न सक्दछौं ।

आशिष-शैशवहरू !
आइन्स्टेइनको विचार थियो कि
यस सिद्धान्तलाई
सिद्धान्तकै रूपमा
प्रयोगमा ल्याउन सम्भव नहोला !
तर यही उनको निराशाको अवस्थाको
एक प्रवाह मात्र साबित भयो
सन् उन्नाइससय उनासीमा
वैज्ञानिकहरूले क्वाजारहरूका
जोडा जुम्ल्याहा उस्तै उस्तै
सूक्ष्म निरीक्षणमा देखे तर
यो क्वाजार थिएन
वास्तवमा बिम्ब मात्र रहेछ
धेरै टाढाबाट प्रतिबिम्बित भइआएको

आकाशगंगा नजिक पृष्ठभूमिमा
पछाडि लुकेको
विम्ब प्रतिविम्बित छायाचित्र
आइन्स्टेइनले भने जस्तै
टाढाको आकाशगंगा
नजिकको आकाश गंगामाध्यम
दूरवीन जस्तै भएर दृश्यमान
यसरी टाढाको
आकाशगंगाको प्रकाश
जब नजिकको आकाशगंगा नजिक पर्छ
तब त्यो प्रकाश झुकेर (वक्र भएर)
खुम्चिएर दुई अलग अलग
विम्बको रूपमा
भ्रमित रूपमा देखिदो रहेछ ।

आशिष-शैशवहरू !
सन उन्नाइस सय पचासीमा
चालिस करोड प्रकाशवर्ष टाढा
एक ग्यालक्सी वरिपरि प्रकाशवर्ष
उस्तै उस्तै एउटै जस्तो विम्ब देखियो
परीक्षणपछि यी चारै विम्बमात्र एउटै विम्ब हो
जुन क्वाजारको रूपमा यहाँ देखापर्‍यो
वास्तवमा क्वाजार
त्यस ग्यालक्सीको परिधिमा थियो र
यसलाई हामी
आठ लाख प्रकाशवर्ष टाढामा रहेर देख्न सक्छौं
यसलाई वैज्ञानिकहरूले
आइन्स्टेइन कस दृश्य पटलको
नामले परिचित तुल्याए

अरू यसबारे भनूँ
पृष्ठभूमिको दृश्य
कुनै टाढाको क्वाजारको नभएर
दूरवर्ती ग्यालक्सीको रहेको होस्
यस दृष्टिकोणमा
त्यस विम्बको गोलाकार घेरा
भिन्नको रूप देखा पर्दछ
अनि काटिएका, छिया छिया परेका
नीलो रंगका धुनहरू देखा पर्दछन् स्वरूपमा ।

आशिष-शैशवहरू !
अझ उन्नाइस सय अठासीमा
सी.एल. शून्य चौबीस
भनिएको ग्यालक्सीमा
अर्को विम्ब जुन देखा पर्‍यो
यसबाट यस पृष्ठभूमि
जुन ग्यालक्सीको नीलो आभा केही घेरा
देखा पर्दै आएको छ
त्यो दश अरब प्रकाश वर्षको
अर्थात् यति टाढाबाट कुनै सामीप्यता
ग्यालक्सीका सहयोगमा त्यसै देख्नु सम्भव थिएन
यसरी नै हालै मात्र
अन्तरिक्षमा रहेको हब्ल दूरवीनले
गुरुत्वाकर्षणले पहिल्याएका
कैयौं टाढाका ग्यालक्सीहरू र क्वाजारका
छवि जुन प्रकाशका छन् प्राप्त
दश अर्ब वर्ष प्रकाश वर्ष टाढाका ग्यालक्सीको
महत्व यस अर्थमा पनि रहन्छ कि
हामी दृश्यावलोकनमा

त्यही अवधिको अतीतलाई प्रत्यक्ष देख्दैछौं
यसरी अर्थको गहन अतीतलाई हेरेर
त्यस कालखण्डमा पुग्दै गरेका रहेछौं
बिगब्याङ्ग अर्थात् महाविस्फोटपछि
सृष्टिको शैशवकाल देखिन थालेको पाउँछौं ।

आशिष-शैशवहरू !

सम्भन्ना रहोस्
महाविस्फोटभन्दा
यहाँ सूर्यबाट पृथ्वी लगायत ग्रह उपग्रह
बन्दाखेरिको भन्न सक्दछौं
कोटि कोटि सूर्य अवस्थाको त्यो बेला
कोटि कोटि ग्यालक्सीहरूका
सृष्टिका बाल्यकालसँग
प्रत्यक्ष विताइरहेका हुन्छौं
अघि नै भनें
महाविस्फोटबाटै सृष्टिको
श्री गणेश भएको मानिएको छ
त्यो अवधि सायद
चौध पन्ध्र अर्ब वर्षको हुनुपर्छ
गुरुत्वाकर्षण, दूरवीनको आश्चर्य यही छ
प्रारम्भिक भौतिक जगत्को
जन्म कथा हामी टिप्न सक्दछौं
स्वयं हाम्रो पृथ्वी र हाम्रो सूर्य बनेको मात्र
चार पाँच अर्ब वर्ष भए ता पनि
त्यस भन्दा अगाडिको रहस्य सामु पाउँदछौं
रहस्य माथि रहस्य
अझै पनि अनन्त खोजीकै विषय बाँकी नै छ
खगोलको यो पाना

भिन्न मात्र हैन

जैविक विषयमा पनि जसरी जीनको हलचलले
अहिले मानिसका आँखा औधी नै चमकले रहेछन् पूर्ण
आफ्नै आकृति प्रकृतिको यत्न
मृत्यु माथि विजयी रोग माथि विजयी बन्ने स्वप्न
आफ्नै आकृतिको प्रतिकृतिको यत्न
यथार्थको नजिक आइरहेछ ।

आशिष-शैशवहरू !

जीनका आधारमै टेस्टट्युब वेवीको रूपान्तर
हुन थालेको छ
जीन कै आधारमा
प्रतिकृति भेंडाबाखाको निकाल्दै
क्लोनिङ् गर्न थालिएको छ
मानव क्लोनिङ् प्रकृया अगाडि बढे पनि
विरोधका वाणीले भिन्नभिन्न
त्यो कार्य भइरहेको हुन सक्दछ
देवताहरू मर्दैनन् रे !
अमृत पिएर दानवलाई सुरामा अल्मल्याएर राखिए
ययातिले यौवन छोराबाट पाई
छोरालाई बुढ्यौली थमाएको उल्लेख पुराणमा छ
यस्तै यस्तै कथा जस्तै कथा जीनको बारेमा
वैज्ञानिकहरूद्वारा निरन्तरको खोजीमा
रहस्यको ठूलो पाटो उघारिएको छ
मृत्युलोक भनिएको जुन यो पृथ्वी हो
यसमा अमरत्व, देवत्व प्राप्त गर्न
ऋषिमुनिहरू घोर तपस्यामा लागेको
पुराणको वयान छ
कैयौं कथामा
अमरत्व त्यो भोक हो मानिसको

नमेटिएको कहिल्यै आजसम्म पनि
जप, तप, योगादिले अनि मानवकै हत्यादीले पनि अमृत पिएको दावी गरियो
तर मृत्यु रोकिएको छैन अनि
आयु लामोचाहिं अपवादमा
जताततै भेटिएको छ
अन्त र यहाँ पनि ।

आशिष-शैशवहरू !
भनिन्छ, सरदरमा विज्ञानले बढाइसक्यो
मान्छेको आयु पनि
भनिन्छ, ईशाकालमा
मानिसको आयु बाइस वर्षदेखि पैंतीस
अधिकतम थियो अनि
मध्यकालमा सरदर पैंतीसैमा
पाँचसय वर्ष पछि भनिन्छ अठ्तीस पुगेको थियो
सतहत्तर पुग्यो भन्छन्
हाम्रो देशमा चाहिं राखिएको छ
पैसङ्गीमा पुर्‍याउने लक्ष्य लिई
तर पुग्ने लक्ष्यमा सबैको भाग्य हुने छैन
साधन भेटाउने, गरिबीले दिने छैन पनि
अर्कोतर्फ वैज्ञानिकहरूकै तर्क छ
मानवीय देह एक शत्रुको परिधिमा कैद छ
सूत्र अनुसार अस्थिपञ्जरको परिपक्वता
समयको पाँच गुणमा मात्र सीमित छ
भनिएको छ
मानव अस्थिपञ्जरको परिपक्वता
पच्चीस वर्षमात्र हुन्छ यसैले
बढीमा एकसय पच्चीसवर्ष
भनिएको आयु हुन सक्दछ

संसारका केही वैज्ञानिक
यस विवादबाट मुक्त भएर
बुद्धयौली र मृत्यु माथि
विजयको लक्ष्य लिएर बढिरहेका छन् ।

आशिष-शैशवहरू !

निरन्तर लागि परेपछि यसमा केही प्रगति पनि देखियो
यसैमा म्यासाचुसेट्स इन्स्टिच्युट अफ टेक्नोलोजीका
वैज्ञानिक डेविड सिन्क्लेयर र लियोनार्ड गुआरेटको
दाबी रहस्य थाह पाइएको छ
उनीहरूको भनाइमा दैनिकी कामकाज गर्दा गर्दै
कोशिकाहरूमा विस्तार विस्तारै
डी.एन.ए. को अतिरिक्त कणले ढाक्दै जान्छ
विस्तारै विस्तारै यसको मात्रा यति बढ्न पुग्दछ कि
कोशिकाहरू काम गर्न नसकी मर्दछन्
परिणाम यिस्ट का कोशिकाहरूमा
शोध गरी निकालिएका आधारबाट हेर्दा पनि
सही साबित भएको मानिन्छ
यसै गरी कोशहरूको निस्तेजता
अथवा मृत्युबारे भनिएको छ
कोशहरूका केन्द्रमा रहेको क्रोमोजम जुन छ
क्रोमोजम वा गुणसूत्रका माथितिर
टेलीमीयर्स नामक टोपनुमा संरचना रहेको पाइन्छ
जसै जसै कोशहरू बाँडिदै जान्छन्
टेलीमीयर्स पनि खुम्चिदै जाने
आखिरमा यो यति सानो हुन पुग्दछ
जसबाट कोशहरू बिभाजित हुनै पाउँदैनन् र
बुद्धयौली अवस्थामा गएर मर्दछन्
वैज्ञानिकहरूको धारणा छ

यस्तोमा यदि कोश यस अवस्थामा
टेलीमेरर नामक इन्जाइम पाउँदछ
यस अवस्थामा फेरि टेलीमियर्स बनेर फेरि कोशहरू
विभाजन दुई सय बीस गुणाको क्षमताले बढ्न पुग्दछ
वैज्ञानिकहरूले यस प्रकृत्यालाई
सेल्युलर फाउन्टेन अफ युथ नाम दिएका छन् ।

आशिष-शैशवहरू !
यौवनको निरन्तरता नै
कोशहरूको विभाजन प्रकृत्याको क्षमता रहेछ निरन्तर
कोशहरूलाई सजग पार्न सके यौवन
हाम्रा शरीरमा रहेका अनेक कोशहरू
विभाजित भई रहँदासम्म
नयाँ कोशहरूको रचना बनिरहन्छ
प्रकृत्या चलेर निरन्तरता
तबसम्म बुढ्यौली टाढै रहँदो रहेछ
यो प्रकृत्या चल बन्द हुदै जाँदा
भित्रैदेखि छाउँदोरहेछ मृत्युको शून्यता
कोशहरूको जीवनमरण चक्रभित्र
शरीरको निरन्तर चक्रले प्रवाह जीवन चलाउँदो रहेछ
बुढ्यौली र मृत्युको खोजीका सिद्धान्त
फ्री इडिकल सिद्धान्तको नामबाट पनि चिनिन्छ
सन उन्नाइस सय छपन्नमा प्रतिपादित यो सिद्धान्त
धेरै मान्यताको परिधिमा आज छ
यसमा हाम्रो शरीरका कोशहरू
दैनिकी काम काजक्रममा फ्री रेडिकल नामका
अणुहरूको उत्पादन गर्दछन्
यी दानवी अणु शरीरका कुना काप्चा पुगेर
निरन्तर व्यस्ततामा रहेका

कोशहरूलाई तहस नहस पार्दछन्
जसबाट शरीरको प्रतिरक्षा प्रणाली
हिरोशिमा, नागासाकीमा परमाणु
बमले भैं ध्वस्त हुँदैजान्छ
एकदम छिटो चालमा हुने यी अणुका आक्रमणलाई
निष्फल पार्न शरीरको प्रतिरोध क्षमता दुर्बल हुन्छ ।

आशिष-शैशवहरू !

यसरी अनेकौं रोग जन्मका कारक बन्दै
मानिसलाई बुढ्यौली तर्फ तानेरै पुऱ्याउँछन्
यसैले वैज्ञानिकहरू यसलाई
वायोकेमिकल थायडाराइडा पनि भनेर भन्ने गर्दछन्
यस तवरबाट फ्री रेडिकलको क्रम बढ्नु या घट्नुमा
हाम्रो जीवन शैली, खानपानमा पर्यावरणले
महत्वपूर्ण ढंगले असर पार्दछ
यसै गरी मानसिक तनाव, प्रदूषण
अनि मिलावटी र कीटनाशक
मिसाइएको खाद्य पदार्थले अनि मल आदिले
यो बायुडं ब्वाइको तागतै बढाउँछ
अनि फेरि केही औषधिका प्रभावहरूले पनि
यी अणुको प्रभाव बढाएको पाइएको छ
यसो त हाम्रो शरीरै भित्र स्वतःस्फूर्त रूपमा
प्राकृतिक ढंगबाट
फ्री रेडिकल प्रतिरोध शक्ति पनि रहेकै छ
तर जब उमेर चढ्दै जान्छ
प्रतिरोध शक्ति घट्दै गएर हैकम जमाउँदै
यसले प्रभुत्व स्थापित गर्दछ
वैज्ञानिकहरू भन्दछन् फ्री रेडिकललाई
अनुपातमा नियन्त्रणमा राखेर

दीर्घायुको मज्जा लुटन पनि सकिन्छ
यसको लागि चमकदमक जीवन शैली त्यागेर
सादा जीवन, उच्च विचारलाई अंगाल्नु पर्दछ
नियमित रूपमा योग र व्यायामका साथ साथै
खानपानमा साधारणपन, पौष्टिक र
कम मात्रामा खाइनु पर्दछ ।

आशिष-शैशवहरू !

यथार्थ तथ्याङ्कबाट थाह पाइएको छ
कम क्यालोरी र बढी रेसायुक्त खानपान
यसका साथै तनाव कम गरेर
मुक्त र शुद्ध वातावरणलाई अंगाल्नु
साथै मिहिनत निकै गर्नु
अमेरिकाको नेसनल इन्स्टिच्युट अफ एजिङमा
बाँदरहरूलाई जुन बेला
तीस प्रतिशत कम खुराक दिइयो
परिणाम बढी स्वस्थ र लामो जीवन
कम क्यालोरी भएको खानाबाट फ्री रेडिकलबाट हुने
नोक्सानीका साथै शरीरमा असल कोलेस्टेर बढेर
अनि रक्तचाप सुरक्षा चक्रमा
मुसालाई परीक्षणको रूपमा
तीसदेखि साठी प्रतिशत कम क्यालोरी
भएको खाना दिँदा
अरू भन्दा बीसदेखि चालीस प्रतिशत लामो जीवन
व्यायामबाट लामो जिउनुको एउटा सूत्र तरिका
नेशनल इन्स्टिच्युट अन एजिंगले
सयपानाको पुस्तिकामा उल्लेख गरेको छ
जरा विज्ञानका केही वैज्ञानिकहरू
बुढेसकाल र मृत्युका रहस्य हाम्रा शरीरमा आफैं बल्ने

विभिन्न रसायनमा ठान्दछन्
दिमाग भन्दा तल एउटा सानोमा सानो पिनियल
ग्रन्थिमा बन्ने मिलेटोनिन कम बन्न पुगेर शरीरलाई
बुढोतिको ढोकातिर डोच्याउने
रुसका वैज्ञानिकहरूले जब बूढो मुसाको शरीरमा
जवान मुसाको पिनियल ग्रन्थि प्रत्यारोपण गरे
परिणाममा यौवन मात्र नबढी आयु पनि बढ्न गएछ
सम्झौं फेरि ययातिकै कथा ।

आशिष-शैशवहरू !
यसैले मिलेटोनिनको प्रयोग बुढ्यौली औषधको रूपमा
अहिले प्रयोग गर्ने तिर सोच्न थालिएछ
यसै गरी मुख्यरूपमा पुरुषका शरीरमा बन्ने
टेस्टोटेरोन नामक मर्दाना हार्मोन पनि
बुढ्यौली रोक्नमा सघाउ पुर्‍याउने देखिएको छ
दिमागका पिट्युरी ग्रन्थि
शरीरका सबै भागको लागि एउटा अत्यन्त
उपयोगी मानवविकासको हार्मोन मानिन्छ
साठीवर्षपछि यो हार्मोन
लगभग पचहत्तर प्रतिशत घटन पुग्दछ
तर कृत्रिम स्वरूपमा शरीरलाई उपलब्ध गराउन सकेमा
बुढ्यौली पन्छेर जाने हुन्छ
विस्कान्सिन मेडिकल कलेजमा भएको
प्रयोग क्रममा बाह्र जना
बूढाहरूलाई छ महिनासम्म
मानवविकास हार्मोन दिएपछि उनीहरूको
दैहिक उमेर दशदेखि बीस वर्षसम्म घट्यो
यस हार्मोनलाई
बुढ्यौली रोक्ने औषधको रूपमा मान्यता दिइयो

एड्रिनल ग्रन्थि बन्ने टी.डी.एच.ई.ए वा घिया नामक अर्को हार्मोन
 पनि बुढ्यौली रोकनमा समर्थ देखिएको छ
 जसको लोकप्रियता लगातार बढ्दो छ साथै यो
 सस्तो पनि भएको र महिला शरीरमा बन्ने
 इस्ट्रोजेन र प्रोजेस्टेरोन हार्मोनलाई
 केही न केही रूपमा बुढ्यौली टाढा राख्ने पाइएको छ
 यसैगरी अहिले बुढ्यौली छेक्ने
 लामो जीवन पाउने दावी गरिएका कैयौं औषधहरू बन्दैछन्
 को एंजाइम क्यू दश नामका औषध हृदय रोग र
 क्यान्सर रोगलाई लाभप्रद छ
 यो ऊर्जाप्रद औषध मुसामा प्रयोग गरिंदा
 मुसाको उमेरै बढेको छ
 यसैगरी अल्फा लिफोइक अम्ल कोशहरू भित्रको फ्री रेडिकल
 समाप्त पार्दछ र दिमागी बुढ्यौली फाल्दछ
 पात भएका तरकारी, सलाद, कोसा, गोलभेडा
 आदिलाई चिल्लो पार्ने
 लाइकोपीन नामक रंजक (पिगमेंट) ले
 फ्री रेडिकललाई निमित्त्यान्
 पारी बुढ्यौलीलाई टाढै लखेट्छ
 यसैले लाइकोपीन
 शरीरबाट हटाउने हुँदा
 यसलाई पनि औषध कै रूपमा खान भनिन्छ
 हाइडरजीन नामक औषधले
 दिमागी रूपमा बुढ्यौली प्रतिरोधको काम दिन्छ
 यसैगरी पिरासटैन
 सम्भना शक्ति र एकाग्रता बढाउनेमा
 सहारा लठ्ठीको काम गर्दछ
 भिटामिन सरह रुसमा बेचिने पिकोमिलोन नामको औषध
 मस्तिष्कको रक्त संचार बढाई क्षमतामा पनि बृद्धि गर्दछ

डेप्रोनिल नामको औषध मस्तिष्कमा बन्ने कोशिका
संहारक एंजाइमलाई फालेर दिमागी बुद्ध्यौलीलाई रोक्दछ
जापानी बैज्ञानिकहरूले भिटामिन बी-१२ जस्तै
मेथिलको बांलामिन नामक रसायन पत्ता लगाएका छन्
जसले मस्तिष्क लगायत शरीरका सारा तंत्रप्रणाली सुदृढ पार्दै
बुद्ध्यौलीलाई टाढा राख्दछ ।

आशिष-शैशवहरू !

यी औषधहरूमा आजसम्म पनि सबैभन्दा प्रसिद्ध
र चलन चल्तीमा रहेको सबभन्दा पुरानो औषध हो
रमाइलो कुरा यो छ कि जी एच-३ नाउँको यो औषध
सन् चालीसको दशकमा रोमानियाका चिकित्सक
आना आसलनले संयोगबाट बनाउन पुगिएको हो
यसलाई दुखाइको औषध प्रोकेनमा केही अन्य उपयोगी
रसायन मिसाएर तैयार पारिएको हो
के एच-३ मुख्य रूपमा प्रोकेन नै हो
जर्मनीमा बनाइएको

जी एच-३ र के एच-३

बुद्ध्यौली प्रतिरोधक औषधि बनेका छन्
मानवीय जीवन लम्ब्याउन

हालका गतिविधिहरूबाट लाग्दछ

एक्काइसौं शताब्दीमा ठूलो फड्को मारिने छ

तर समाज शास्त्रीहरू र अर्थ शास्त्रीहरूको भनाइ अनुसार

यो शुभ सूचक वा खुसीको कुरा होइन

जसले गर्दा अनेकौं सामाजिक र आर्थिक

समस्याहरू उठ्ने छन्

औसत अनुमान आयुमा मात्र

एक वर्षको वृद्धिको कुल खर्चमा

एक प्रतिशत दरले वृद्धिको माग गर्न पुग्छ

यतिमात्रले सारा मानव मात्रमा
 आर्थिक चुनौतीको भार बढाउँछ
 अन्तर्राष्ट्रिय जगत्मा स्वेच्छा मृत्युको अधिकारलाई
 मानवाधिकारको आवाजमा ढाल्न खोजिएको
 न्यायालयको ढोका एकातिर ढकढक्याउँदै छ
 अर्कोतिर अमरता सम्म पुग्नै नसकिए पनि
 कमसे कम एक सय साठी वर्ष सम्मको
 आयु बाँच्ने दैलोमा पुग्ने अठोट गरिएको छ ।

आशिष-शैशवहरू !
 प्रगति विकासको लागि
 विकास प्रगतिको लागि भन्ने कुरा सुन्थ्यौं हामी
 परिणाममा रासायनिक परमाणु हतियारदेखि
 जैविक सम्मका भोगिरहेछौं हामी
 रासायनिक मल र कीटनाशक औषध
 अनि कीटको शक्तिबाट पराजित हामी
 माटोलाई ढुंगाबालुवामा ढाल्दै
 हामी कृत्रिम खाद्यान्न
 विशाल खाद्यान्नहरू हुल्दै हुल्दै
 फेरि रावणले स्वर्गको सिंढी लगाई
 शायद हेर्न खोज्दैछौं अहिले हामी
 बौद्धिकता विज्ञानको जीवनले पाउने
 भनिएको अमृत चाख्न हामी
 प्रतीक्षारत बन्दै मुख बाइसकेका छौं
 कोही अनि मुख बाउन तैयार छौं हामी
 अमृतमन्थन फेरि दोहोरिएको छ
 यसैले मोहिनीरूपी कुनै छलप्रपञ्चले
 नछलोस् भनी कामना गर्दैछौं हामी ।
 विगत पन्ध्र वर्षदेखि

अमेरिका तथा अरु देशका प्रयोगशालाहरूमा
शक्तिशाली कम्प्युटर चलायमान छन्
मानिसका जीवन रहस्य भेटाउने
अनि मानवीय रोगहरूका
उपचारको निदान
भेटाउने महत्वपूर्ण काममा ।

आशिष-शैशवहरू !

यो महत्वपूर्ण कामको
पहिलो चरण जेठ असार (जून) मा
पूरा भएर यसैको हल्ला भइरहेछ अहिले
हरेक मान्छेको संरचना
आँखाको रंग जन्मजात रोग अनि कपाल
सबै सबै जीनमा निर्भर छन्
ती जीनहरूको समूहलाई जिनोम भनिएको छ ।
यसैले यो पन्ध्र वर्षे पहिलो चरणको नाम
ह्युमेन जिनोम प्रोजेक्ट राखिएको छ
खोजिएको छ हरेक भागमा
प्रकृत्यामा कुन कुन बेला कुन कुन जीन
खुल्दछ अनि बन्द हुन्छ
यसैबाट रोगको सही सही निदान खोजिनेछ
तर अहिल्यै भने उनीहरूले
जीनको लामो आचरण बुझ्नु पर्ने छ र पढ्नु पर्ने हुन्छ
यस पहिलो चरणबाट
सम्पूर्ण मानवका जिनोमको पहिलो साउति पाइनु पर्दछ
केही क्षेत्रले भने
यो ऐतिहासिक, बौद्धिक क्षण हुने घोषणा गरिसकेको छ
अमेरिकी सेलेरा प्रयोगशालाका
वैज्ञानिकहरू केही जीनहरूको संरचना

थाह पाइसकिएको बताउँदछन्
जीनबाहक संरचनाहरू
जसलाई क्रोमोजम भनिन्छ केही क्रोमोजमका
गतिविधि पनि जानिसकिएका छन्
अहिले सम्म विभिन्न जीवाणुहरू तथा किराहरूका
जीनहरूका मानचित्र बनाइसकिएका छन् ।

आशिष-शैशवहरू !

अब मानवका जीन समूहसंग
ती तुलना गर्न पनि सकिने भनिदै छन्
गएको मार्चमा माहुरी ड्रोसोफिला
मानचित्र तैयार पारिएको थियो
यसमा मानिसका समान
जीन पाइएका छन्
तर भन्नमा जति सजिलो छ गर्नमा गाहारो
भने भैं अहिले सम्म
मानव शरीरका ठीक ठीक जीन नै कति ?
भन्न सकिएको छैन
कुनैले साठी हजारदेखि
एक लाखसम्मको लख काटेका छन् भने
नेचरमा हालै प्रकाशित एउटा लेखमा
जीन विज्ञानको लक्षमा भनेको छ
नगिचमा छैन
कुनै दुई वैज्ञानिकका अनुसार
चौतीस हजार त फ्रेन्च वैज्ञानिक
तीस हजार आँक्दछन्
भने नेचरका लेखक र कविले
अनुसन्धान संस्थानले
एक लाख बीस हजार मानेका छन्

जीन समूहको अध्ययन क्रम
 एकदेखि दश सम्मको
 जीनबाट चलिरहेको छ
 यी नमुनाहरू शुक्राणु
 वा रगतबाट लिइएका हुन्
 जसलाई आवश्यक
 मानिस निर्माण प्रकृयाको
 पुरा मात्रा मानिएको छ
 मानिसका शरीरमा
 सय खर्व कोशहरू हुन्छन्
 हर कोश केन्द्रमा
 यी आदेशहरू (प्रणाली) रहन्छन्
 ती प्रणालीका सूचनाहरू
 छयालीस क्रोमोजमहरूमा रहेका हुन्छन्
 जुन डी.एन.ए.का लामा
 श्रृङ्खलासँग आवद्ध रहेका हुन्छन्
 यही श्रृङ्खलाको एक खण्ड
 पूर्ण प्रोटिनलाई निर्देशित गर्दछ
 यसैलाई जीन भनिन्छ ।

आशिष-शैशवहरू !
 जुन नमुना लिइन्छ
 त्यसबाट डि.एन.ए. निकालेर
 जीवाणुहरूका समूहमा राखिन्छ र
 डि. एन. ए. जस्तै
 लघु कारखानाबाट निकालिन्छ
 प्रयोग शालाहरूमा रोबोट मार्फत
 यी बढ्दा समूहका नमुना संकलन गरिन्छ र
 सर्वोत्तम डी.एन.ए. लिएर टुक्र्याइन्छ

यस्ता लाखौं टुक्राहरूलाई
 कम्प्युटरमा राखेर
 समस्या समाधानको बाटो पहिल्याइन्छ
 डि.एन.ए.को भाषा अंग्रेजीका
 चार अक्षरबाट बनेको छ र
 पाइएको छ, यो अक्षरस्वरूपमा
 तीन अर्ब संख्यासम्म मिल्दछ
 मात्र कम्प्युटरले विश्लेषण गर्न सक्ने भएर नै
 माथि उल्लिखित प्रयोगशालामा
 कम्प्युटर राखेको छ
 वास्तवमा चार अक्षर (एसीटीजी) का
 तीन अर्ब संख्या
 दोहोरिएर नै डिएनएको संरचना हुन पुग्दछ
 परियोजना अन्तर्गत रहेर
 दोहोरिएको क्रम पत्तो लाग्ने छ
 तर वास्तविक क्रम निरन्तर
 दोहोरिँदा रहस्य थाह पाइने हुन्छ
 वाशिंगटन विश्वविद्यालयका
 जिनोम केन्द्रका निर्देशक भन्दछन्
 यस चरणमा कमसेकम सारा जिनोम थाह पाएर
 अर्को चरणमा बढ्न सक्ने छौं
 हाम्रा लागि अन्तिम
 पुरस्कार भनूँ या उपहार
 यही हुनेछ कि आखिर
 जीवन के हो देख्ने छौं
 जीवन कसरी आरम्भ हुन्छ
 विकास अनि
 यसको अन्त्यको निम्ति
 जिम्मेवार तत्व फेला पार्ने छौं

यतिले पनि चिकित्सकहरू
कुनै मान्छेको आनुवंशिक स्वरूपलाई चिनेरै
रोगनिदानको तहसम्म पुग्ने छन्
परियोजनाको अन्तसम्ममा आएर
विज्ञान मानिसको जीवनको ब्लु प्रिन्ट
वा संहिता माथिको
संहिता थाह पाउन क्षमतायुक्त हुनेछ
हार्वर्ड विश्वविद्यालयका
जीव वैज्ञानिकका अनुसार
हामी थाह पाउने छौं
मानिस हुनुको अर्थ के हो ?
चिकित्सा विज्ञानमा क्रान्तिको
युगको नामले पनि चिनिने
यो अभियानबारे अरु उप्काउँदैछु ।

आशिष-शैशवहरू !
उन्नाइससय सतहत्तरमा एपल कम्पनीले
गृह कम्प्युटरको
पहिलो अनावरण गरेको थियो
त्यसबेलासम्म कसैले
सोचेकासम्म पनि थिएनन्
यी कमर्स इन्टरनेट
आदि यस्तै उस्तै के के भविष्यका
आविष्कारको बाटो खुल्ने हो
हाम्रा जीवन, हाम्रा सोचाइ आदिमा
के के परिवर्तन आउने हो
तर पनि यो चाहिं पक्कापक्की नै छ
डाक्टरले हाम्रो जीन थोपा
कुनै जैव चिपमा हाल्दैमा हाम्रा

कुनै पौरुषग्रन्थी क्यान्सरले
छोएको त छैन
जसले हामीलाई मृत्युतर्फ घचेटरहेछ
त्यो क्यान्सरको प्रकार मात्र हैन
औषधउपचारका माध्यम र
घाउ भरिने जीन कुन हो
मूलेबाट रोग उखेलिनेछ
यसैगरी खल्वाट, गाना
सिक्दा, संभन्ना गर्दा, थाक्दा
ती जीनहरूको पदपूर्ति कसरी गरिन्छ ?
जिनोम परियोजनाको क्रमाङ्क दशक
शताब्दी सहस्राब्दीसम्म
जीन विज्ञान विज्ञानको आधारमा
जीवन अमृत धारासरि बग्ने छ ।

आशिष-शैशवहरू !
गएको डिसेम्बरमा वैज्ञानिकहरूले
पहिलो पल्ट सम्पूर्ण मानव
क्रोमोजमको आनुवंशिक संहिताबारे
थाह पाएका थिए
जसबाट उनीहरूले
ती तीन करोड पैतिस लाख अक्षरहरू
अर्थात् रासायनिक तत्वहरूले क्रमको
रहस्योघाटन गरेका थिए
जसबाट क्रोमोजम २२ को डिएनए बन्दछ
त्यसबेलासम्म डिएनएको
त्यति लामो पाइएको थिएन यो लम्बाइ
दुई करोड तीस लाख अक्षरहरूको भनिएको छ
मानिसका प्रतिरक्षा प्रणाली

हृदयरोग मानसिक रोग जन्मकालका
त्रुटिहरू एवम् अनेक प्रकारका क्यान्सरको
जिम्मेवार क्रोमोजम रहेको छ
यसैबाट अनेक अरू रहस्य
खुल्ने आशा त छदै छ
तेइस मानवीय क्रोमोजम जोडाहरूमा
वाइसको रहस्य खुल्न गएको देखिन्छ

आशिष-शैशवहरू !

यसै क्रममा वैज्ञानिकहरूले गएको मईमा एक्काइस
क्रोमोजमको संहिता पत्ता लगाएका छन्
यसबाट पनि
अनेक रोगहरूका रहस्य
बुझ्न सकिने आशा गरिएको छ
जापानी, जर्मन वैज्ञानिकहरूले भनेका छन्
उनीहरू अगाडि यी
क्रोमोजममा सबै जीनहरूका
कार्यप्रणाली थाह पाउने आह्वानहरू छन्
वास्तवमा मानिसका कोशहरूका डीएनएमा
स्वयं जीनहरूको मात्रा तीन प्रतिशत रहेको हुन्छ
बाँकी जंकहरूबाट सूक्ष्म मात्रामा यिनलाई छुट्याउनु
भूसको थुप्रोमा सियो खोज्नु नै सरह छ
केही कम्प्युटर कम्पनीहरू
यस्ता कम्प्युटर चिप्स बनाउँदै छन्
जुन एकै पटकमा हजारौं
जीनहरूलाई जाँच्न सक्ने हुन्छन्
एक वैज्ञानिकका अनुसार
हरेकको जन्मको बेला नै

स्वास्थ्य स्थिति निर्धारण हुन पुग्नेछ
आमाबाबुलाई यस्तो
एउटा सीडी रोम प्राप्त हुनेछ
जसमा बच्चाको आनुवंशिक सूत्र लेखिएको हुनेछ
डाक्टर औषध दिँदैमा जानेर दिनेछ
कुनकुन औषध फाप्ने छ व्यक्तिगत रूपमा ।

आशिष-शैशवहरू !

सरकारी संगठनहरूका अनुसन्धानका साथ साथै
वैज्ञानिक सेलेराले

आनुवंशिक सूत्रलाई पहिले अगाडि बढाएका थिए
उनले ती आणविक अक्षरहरूलाई चिन्न आरम्भ गरे पहिले
जसले हाम्रो डीएनएमा आनुवंशिक सूत्र तयार गर्दथे
हालै मात्र

यसैलाई एउटा ठूलो दूरीको कोशे ढुङ्गो मानिएको थियो
यसरी यी कार्यले वैज्ञानिकहरू

प्रत्येक जीनको काम थाह पाउछन्

र दोष पूर्ण काममा संवेदनशील निदान परीक्षण गर्न सक्छन्

रोगीका आनुवंशिक जरो पत्ता लगाएर

हरेक मान्छेलाई क्षति अनुसार जेनेटिक -

मेक अप - पूर्तिको रूप औषधको रूपमा दिनसकिनेछ

यतिसम्म कि त्रुटिपूर्ण जीनको ठाउँमा

स्वस्थ जीन लगाउन पनि सकिनेछ

तर सरकारी संस्थानका वैज्ञानिकहरूको

विधि केही फरक थियो

तिनीहरूले आफूसँग रहेका डीएनएका नमुनाहरूलाई

अहिलेसम्म लगभग पन्ध्र करोड लम्बाइमा बाँडियो

(अहिलेसम्म भनिएको छ,

सम्पूर्ण जिनोममा ३.४ अरब अक्षर छन्)

यसपछि त्यसबाट छ हजार अक्षरहरूलाई
एउटा एउटा समूहमा उप विभाजन गरियो
अन्तिम चरणका टुक्राहरूलाई
क्रोमोजमहरूलाई मूल क्रमाङ्कमा पुनः बटुलियो
तर सेलेराले डीएनएलाई लाखौं भागमा बाँडिहेरे
र हाम्रा एक लाख जीनले के गर्दछन्- यसरी हरेक जीनको
कार्य प्रणाली अध्ययन गर्दा पचास वर्ष लाग्न सक्दछ ।

आशिष-शैशवहरू !
जिनोम अर्थात् हाम्रा जीवनसमूह
हाम्रो आत्मकथाको अनौठो लेखा हो
जीवनको सुरु देखि नै हाम्रा
पुर्खामा रहिआएको थाह छैन
तर हामीमा कति बदलिएर रहन आएको छ
हाम्रा नजिकका नातेदार
चिम्पाजी नै हुन् भन्ने हामीले जानिसक्यौं
जीन सबै किसिमका जीवनका
अन्तिम पुर्खा अर्थात् एककोशीय
जीवाणुको रहस्य पनि उदाङ्गो पार्न सक्ने
जुन चार अरववर्ष अगाडिदेखि
यो पृथ्वीमा उपस्थित
जिनोममा भविष्य मात्र हैन
भूतकालको पनि कथा लेखिएको छ
यसबाट पनि स्पष्ट हुन्छ
जब जब तिमीहरू ठूला हुँदै बढ्ने छौ
शरीरमा कति कति परिवर्तन आउने छन्
जीनमा केही केही सन्देश वा भनू कार्य बारे
अहिल्यै पनि पढ्न सक्दछौं
जब सारा सन्देशहरू त्यसबेला पुरा हुन्छन्

जब सबै स्पष्ट, अधुरा हुन्नन्
यिनै सन्देशहरूले हाम्रो मुहार बनाएका छन्
पाँच पाँच औला दिएका छन्
र मुखमा बत्तीस दाँत
यसैले भाषा बोल्ने र बुझ्ने क्षमता मिलेको छ
र थोरैमा थोरै भए पनि अघि नै सही
क्षमता पनि परिभाषित भएको छ ।

आशिष-शैशवहरू !
जिनोम परियोजना पूरा हुन लागेको
अवस्था त यो हैन नै
तर पनि वैज्ञानिक र औद्योगिक क्षेत्रमा
हलचल हुने चाल बढेकै छ
वैज्ञानिकहरू ठूलठूला दावी गरिरहेका छन्
उद्योग पनि पछि परेको छैन
प्रेस विज्ञप्तिमा सेलेरा मात्र हैन
समाज शास्त्री अनि मानव शास्त्री र अर्थविद् पनि
वैज्ञानिक तालमा उल्टो सुल्टो
दुबै ढंगमा ताली बजाइरहेछन्
नब्बे प्रतिशत जिनोमको रहस्य थाह पाइसकेको
सेलेराको दावी आइरह्यो
तर वाशिंगटन विश्वविद्यालयका प्रो. ओलसनको
प्रेस विज्ञप्तिबाट
विज्ञानलाई बढाउनु
चिन्ताको विषय बनेको छ
वैज्ञानिकहरूले परम्परागत मार्ग
अवलम्बन नै अति जरुरी छ
एक अर्कोको सामीप्यमा
जीन क्रान्तिलाई चाडो पूरा गर्नु पर्दछ

यसरी जीन बारेको
अनुसन्धानकै क्रममा देखियो
जिनोममा पचास हजारभन्दा बढी जीन
तर पनि यतिकै जीन छन्
जिनोम व्यक्ति संरचनाको भरको कुरा रे !
व्यक्तिको जिनोम
कसरी कोशिकामा काम गर्दछ
त्यो त आफ्नै भर
हर व्यक्तिपिच्छे जीनसंरचना
बेगला बेगलै रहेको भए पनि
जुम्ल्याहामा समान पनि हुन सक्दछ
आमाबाबु आधा आधी सन्तानमा देखिने
कार्य संचालन,
मरम्मत रक्षा र विभाजनका
लागि जुन प्रोटिनलाई
कोशिकाहरू गर्दछन् प्रयोग
ती जीनका निर्देशले नै चल्दछन् रे !
प्रत्येक कोशिकाकेन्द्र
क्रोमोजममा जीन रहन्छ रे
कुनै मान्छेमा बाइस क्रोमोजम बाहेक
दुई अतिरिक्त क्रोमोजमले
लिङ्गनिर्धारण गर्दछ,
नाम राखिएको छ वाई र एक्स
नारीमा दुई एक्स क्रोमोजम रहन्छन् भने
पुरुषमा एउटा एक्स अनि एउटा वाई
एकपल्ट कुनै जीन विशेष गरी
शरीरको गडवडीबाट भइदिएमा
यस्तालाई उपचार गरेर वा बदलेरै पनि
यसबाट बन्ने

प्रोटिनलाई वेग्लै तरिकाबाट बनाई
शारीरिक सन्तुलन
उपचारको कल्पना गरिएको छ
के काम गर्दछ जीनले ?
मानव शरीरमा प्राणिशास्त्रको
अध्ययनबाट खुल्दछ ।

आशिष-शैशवहरू !
संक्षेपीकरणमा भन्नु यही छ
मुख्य मुख्य कुरा भने
अब जीनको सूत्रको माला उन्दै उन्दै
बेलायतका
राष्ट्रिय स्वास्थ्य संस्थानका निर्देशक डा. फ्रान्सिस
कोलिन्सको नेतृत्वमा
ह्युमन जिनोम परियोजना अन्तर्गत
अमेरिकी संस्थान
सेलेरा जेनोमिक्स कर्पोरेशनका अध्यक्ष
र मुख्य विज्ञान अधिकारी डा. क्रेज वेन्टरका
साथ साथै बेलायतकै ब्रिटिस सेंजर सेन्टरका
निर्देशक जान सल्लस्टनका
साथ साथै फ्रान्स, जर्मनी, जापान, चीनका
वैज्ञानिकहरू जीनका बान्कीरहस्य
खोतल्दै खोतल्दै अगिबढिरहेछन्
साँचै शब्द कति राम्रो छ
प्रयोग सन्दर्भमा आह ! मखै पर्नु पर्दछ
जीन त्यो किताव हो
जसको पानामा वैज्ञानिक भाषामा
ती सबै लेखिएका छन्
जसमा अरूबाट हामीमा फरक

मात्र हैन जुन हामी हैनौ,
छैनौ त्यसका कारण सारा ।

आशिष-शैशव हो !

खोल्दछ रहस्य

के कुन कारण असल वा खराव

बनाइएको छ अनि

निरोगी, रोगी रोगको मूल के हो

स्वास्थ्य अड्याउने

त्यो बलियो टेवा कुन हो

रोगीको उपचार मात्र हैन,

स्वस्थलाई रोगी पनि

बनाउन अब विज्ञानलाई

सहज हुने छ जीन पहिचानले

रोगलागनुभन्दा अगावै लाग्दै छ यस्तो रोग

यसलाई पनि दैलो सम्म नपुग्दैमा

रोगलाई खुट्याउन सकिन्छ पनि

यो भाषा, यो कुरा गुणसूत्र अर्थात् क्रोमोजम

माध्यममा पढ्न सकिनेछ पहिले

जीनको रहस्य खोल्न

वैज्ञानिकहरूले डीएनए निर्माण गर्ने

तीन दशमलव एक अर्ब आधारभूत युगहरू वा

उप एकाइहरूको तह तह मिलाएर राखे

यसै डीएनए अर्थात्

डी आक्सीरो वोनयुल्कि एसिडमा नै

लगभग पचास हजार भन्दा बढी

जीन भित्रिएका हुन्छन्

तापनि यसको ठीक ठीक संख्या

अहिले पनि थाह पाउन सकिएको छैन

डीएनए कोष भित्र रहेको न्यूक्लियसमै
 जीवनको चिनो कोरिएको हुन्छ
 डीएनए मा एडेनाइड, थाइमिन, गुएनाइन र
 सिस्टोसाइन युग्म कसरूपमा रहेको हुन्छ
 जसलाई न्यूक्लियोटाइड भनिन्छ
 यही रहेछ जीवन संरचनाको आधार
 यही आधार युग्महरूका
 गठन प्रकृयाको जटिलताकै कारण
 अलमलिएको रहेछ विज्ञान
 एक अर्कासँग संमिश्रण
 अर्थात् जोडिने यिनका बानी फरक फरकले
 बल्टाइपल्टाइ गर्दैमा
 मिलाई वैज्ञानिकहरूले यिनै युग्मलाई
 क्रमसँग पहिले सँगाले छन्
 र अध्ययन गर्दै सफलताका ढोका खोलेरै छाडेछन् ।
 प्रत्येक तीन युग्महरूका समूहले
 नियन्त्रण गर्दो रहेछ
 एमिनो एसिडको निर्माण माथि
 एमिनो एसिडले प्रोटिनको निर्माण गर्दो रहेछ र
 यी प्रोटिनहरूबाटै
 कोशिकाहरूमा हारमोनहरू र
 शरीरका अन्य सारा अवयव बन्दा रहेछन्
 प्रति औसत जीनमा
 करिव एक हजार एमिनो एसिड रहंदो रहेछ
 भनौं कुनै मानिसको आँखा नीलो छ
 वा त्यो क्यान्सरको रोगी
 कुनै मात्र एउटै जीनको कारक बन्दैन
 निकै नै जटिल प्रकृया यसैले अलमल पादो रहेछ
 जीनलाई राम्ररी जाने पछि त्यसद्वारा बनाइएका

प्रोटिन चिन्न अब वैज्ञानिकहरूलाई सजिलो हुनेछ
 जसबाट कुनचाहिं जीन,
 कसरी, कुन तरिकाले प्रोटिन बनाउँदछ ?
 अनि त्यसले शरीरमा काम कुन गर्दो रहेछ ?
 जुनसुकै बादलमा चाँदीको घेरा हुन्छ
 यहाँनेर पनि फेरि कुरा त्यही लागू हुन्छ
 सुखद स्वरूपमा देखा पर्ने कमीकमजोरी
 निकाल्न, फाल्न सकिने छ
 यो भयो एक दोस्रोमा
 चिकित्सकहरू यस्ता रोगका औषध तयार पार्न
 सक्नेछन् जसलाई असाध्य, असम्भव भनिदै आएको छ
 मुटुको व्यथा, क्यान्सर, एड्स र अलभीमेर
 आदि ती रोग जुन आज.....

जान हेरिस

यस मानव जीवनको मूल रहस्य
 ढोका खोलिए पछि भन्दछन् -
 अमरत्व अब सम्भव हुन सक्दछ
 कम हैन, उमेर बान्हसय वर्ष लामो पनि
 पार्न सकिने छ यसैले भलै जनसंख्या बढाउने र
 पुख्यौली संघर्षका आशंकाहरू जन्मिने छन्
 जस्तै आज आएर पेटको बच्चाको
 लैंगिक परिक्षण गर्दै छोरी देखियो कि
 फालि हाल्ने छिमेक देशमा ब्यापक छ
 यस कार्यका विरोधीहरू भन्दछन्
 यसबाट जैविक भेदभावका खतरा टड्कारा छन्
 किनभने आमा बाबुका जीनमा परिवर्तनबाट
 भावी सन्तानको निम्ति शारीरिक आकृति, रुपसौंदर्य
 अनि प्रतिभा र विशिष्टताकै चाहना मात्र हुनेछ
 यसै गरी व्यवहारकर्ताहरू
 अबौं डलर बचत गर्न सक्नेछन्

किनकि कुनै व्यक्तिको जीन रिपोर्ट पहिल्यै भनिनेछ
 भोलि उसलाई लाग्ने रोग कुन हुनेछ
 जीवन रहस्यका मूल ताल्चा खोल्न
 पत्याउनै नसकिने
 वैज्ञानिक सफलताको साथ साथै नैतिक पक्षमा
 भटारो पनि चर्को आवाजमा हान्न थालिएको छ
 जुन भटारो पशुहरूको
 ल्कोन (प्रतिकृति उत्पादन)को कार्य देखिनै
 हानिन थालिएको थियो अहिले चर्कियो भन्
 एउटा सर्भेक्षण अनुसार एक चालीस प्रतिशत
 अमेरिकीहरू यसलाई अनुचित मान्दछन् भने
 सतचालीस प्रतिशत ठीकै मान्छन्
 बेठीक भन्नेहरू भन्दछन् यसले गर्दा
 सामाजिक नैतिक र सांस्कृतिक
 दुरुपयोगिताको आरम्भ हुनेछ
 जस्तै भोलि कुनै वकिलले
 आफ्नो अपराधी पक्षलाई जोगाउन भन्दिनेछ
 जीनद्वारा अपराधी बनाइएको हुनाले
 यो कार्य गरेको हुनाले ऊ निरपराध छ र
 सबभन्दा अर्को खतरा जीनकै आधारमा
 कुनै व्यक्तित्व, पूरै वंश अर्थात् जाति माथि
 घृणाका साथ एक्लो पार्ने काम हुनेछ ।

आशिष-शैशवहरू !

नवीनतम विज्ञान चमत्कार अमरत्व खोज्दै छ
 मानवबाट भयो विज्ञानको आडमा
 मानवताकै विनाश
 अनि कल्याण हामी आफैले केलाउनु छ
 जीनका कुरा प्रसंगमा पनि

हामीबाटै हामीले कति आफ्नै शरीरको
विनाशमा लागि परेका रहेछौं, जान्न सकिन्छ
ओजोन तहको समस्या पनि एक हो
समस्या हामीले औद्योगिक क्रान्तिबाट ल्याएका ।

आशिष-शैशवहरू !

ज्ञानविज्ञानका स्रोत छन्
अभ्यन्तर, बाह्यान्तर कोटि, कोटि
संगाल्दा रिक्तिइन्न
निकाल्यो जति थपियो उति भेटिनसक्नु
पुछ्रार अनि टुप्पो
उल्टो लेखेर सुल्टो छापिने
सायद वृक्षबाटै मानिसले
पहिल्यायो होला
पहिलो चोटी
काठ दह्रो पटक, पटक
अलि स्थायी रूपमा भएर लियो होला
छापनमा गति
यही गतिमा अरू गतिशीलता ल्याउन
कागज माध्यम
अनि मसी र सिसा अक्षर पनि
छापाखाना आवश्यकताको सृजनाले ल्यायो
फेरि पठनपाठनमा क्रान्ति पनि
बुझा सजाई साडी खास्टोमा
काठकै माध्यम किनारा भर्ने छिपा
काम निमिट्चान्न भएर पनि जातनै रह्यो
काम कुलो एकातिर रहेर पनि
यस्तै पदका नाम मात्रमा
कलाकार पगरी भिरेका

परम्परामा कति त कुन्नि

आशिष-शैशवहरू !

संसारको परिवर्तनशीलताले कहिले घुमाउँछ

घुमिफिरी उही रुम्जाटार

कहिलेकाँही चङ्गा भैं

काटिएर चोला नै फेर्दछ, लाग्दछ

पढ्दा हेर्दा अवलोकनमा संसार अपार

पुराणमा^१ पढ्दा अन्धविश्वास विज्ञानले चलाउँदा

वाह !

देवता नै मान्छे भए क्या चमत्कार भनी

फुत्कन्छ उद्गार

छोरोले आफ्नो यौवन बाबुलाई दिई

बाबुको बुढौती आफूसँग राखेको पढ्दा

लाग्दछ मलाई नै यो कुरा हावादार

जीनजिनोमका कुरा अब आउँदा

सल्बलाउँछ छिर्काछिर्की

टेढोमेढो सत्य टाढा नजिकमा वजनदार

विमानको कुरा आदि कतिपय अन्य कुरामा

विषयप्रवेशमा भ्रसक्क भ्रस्कन्छ, यस्तै यस्तै स्वविचार

भेडाको सफल रूपान्तर

प्रकृतित्वमा विज्ञान मान्छे, प्रतिकृतिको

माग्दै छ स्वीकृतिको अन्तर विचार

यसैमा चल्दो छ वरदान र अभिशापको द्वन्द्व

अनेकन् भावनाबीच आजको संसारमा मारामार

एकातर्फ मानवको श्रेष्ठतालाई

अरू श्रेष्ठ तुल्याई दोषरहित

संसारिक जीवनको परिकल्पना खिचिइदैछ सार

^१ महाभारत प्रसंग

अर्को तर्फ मानवीय धार्मिक पक्षधर
प्राकृतिक मानवीय मूल्य मान्यता मात्र हैन
स्वार्थान्धता फैलने देखिन्छ अपार

आशिष-शैशवहरू !
प्रकृति मानवबीच
यसले लाभ बढी त पाउने छ
दुष्ट प्रकृतिले बढाएर अपराध
जोडाजोडा अनुहार, शरीर
अपराध गर्ने एक
दण्ड अर्कोले पाउने छ
सुरक्षाघेरा
काल्पनिक मात्र बनेर रहने बोध
असन्तुलित प्रयोगले
प्राकृतिक संरचना सृष्टिकै खल्बलिई
अमानवीय कार्यको
पोषणकारी हो यो भनिदैछ
सोध गुणदोष स्वयम्
मानवीय प्राकृतिक ईश्वरीय देन हो
अनेकन् दुःखद परिणाम बाहेक
हुँदैन यसबाट अर्को बोध
यसै त संसार यो
भन्भन् क्लिष्टतम बन्दै गइरहेछ
स्वार्थ एवं अहंतुष्टिले मानवमा
गुमिरहेछ कर्तव्यबोध
मन्द कमजोर जिनोम,
चतुर सबल जिनोमको विभेदले
लाखा र पाखा एकतर्फ छँदै छ
खतरा छँदै छ

दुईबीच हुने घृणाको युद्धघोष !

यसै तर्कमा जोड दिदै
पक्षका अपराध सहश्राणि.... जप्दै
तेइस घण्टा पापै पाप
एक घण्टा जपमा
पाप पखाल्ने कार्यको
नमुना बन्दैछ विज्ञान
अणुबमको भन्दा घातक असर पारी
छिन्नभिन्न समाजलाई
दास, मालिक अनि
पानी चल्ने नचल्ने सरी विभेदमा
अरू जाकिदिन्छ मानवलाई
मानवका कार्यविभाजनका हेतु
पद जातमा बदलिदामै
बनाएको सेतुले नै खडा भएको
बाँकी पर्खाल ठड्याई
नारी, पुरुष मात्र दुई जात पनि
अल्पिएर देखा पर्ने
समस्या भनै सान्हो र गान्हो
प्रबुद्ध, अल्पबुद्धको विभेदले
मारामारले यो संसार ध्वस्त बनाउनलाई

आशिष-शैशवहरू !
यसपछि तर्क अर्को आएको छ
यसो हो भने मात्र परीक्षण रोगनिदान
अनि मानवीय संरचना
शरीर बुझ्नलाई भए पनि
परीक्षण जरुरी छ

प्रकृत्या परिपक्वबाट नभएर पनि
भ्रूण क्लोनिङमा
चौध दिन भन्दा कमको
एक कोशिकामाध्यमबाट
परीक्षणले
समस्या रोग आदिको निदानमा
ठूलै उपलब्धि पाउन सकिन्छ
यो विवादबीच सोच्दा
सोचाइका ढङ्गहरू
फरक फरकमा आउँदा पनि
यस विषयमा समआकृतिका जोडा असङ्ख्य
एकसे एक चतुर हुँदा पनि
अरू अल्पतालाई ढाल्ने भन्दा
स्वसमान क्षमताको
केही कमीकमजोरी भई
फाइदा उठाइरहने अवश्य देखिन्छ
एक पाटो हिरोशिमा र नागासाकीमा
देखिइसकेको छ भने
अब भयङ्कर अर्को
त्यो भन्दा बीभत्स रोग बोकेर
जैविक क्षेप्यास्त्र तैयार छ
युद्धको कुनै चरणमा पट्ट फुटेर
रोगव्याधिको पाण्डोरा बाकसबाट
निर्दोष प्राणीको संहार गर्न उद्यत छ
विज्ञानकै अदूरदर्शी,
नपाइजोखाइका अभावमा
यो धरा दग्ध, तप्त भई
समस्याको, उच्छ्वासको
भाप छर्कंदो छ

अहंतुष्टि मानवमा
यो चतुरताले श्रेष्ठताको
प्रदर्शनको स्वच्छन्दताले
ओजोन तह विकीरण,
प्रदूषण भेल बगाउँदो छ
यो पृथ्वीको आयु नै
प्रश्नचिन्ह बनेर
खडा भएको यो घडीमा
जीवन त महाप्रलयको
आँधिबेरीमा बेरिन थालेको छ

आशिष-शैशवहरू !
पक्षविपक्ष दुबैमा
आँखा चिम्लेर स्वीकार्ने बानी हुँदा
विज्ञान गतिविधिले हामीलाई चेताएको पनि छ
आजको समाचारपत्रमा
मानव क्लोनिङ बारे पढ्दै
विषयवस्तु ल्याइएको छ
जोडौं टुटेकोलाई, माथि नै पोखियो
केही कुरा भाषाशिक्षा अनि छापाका कुराहरू
पन्ध्रौं, सोन्ही शताब्दीतिर
जब चीनबाट कागज र मसीको खोज भई आयो
अरु अक्षर ज्ञानका लहर लहर तरङ्गिदै आए
के हुन खोजिदै छ आज आएर बरु
यही भनूँ या त्यही
विज्ञान-ज्ञान ब्रम्हाण्ड पनि भर्दछ
कर्म हेर रहस्य समेट्दै
कालिमामा छरी ज्योति चन्द्र !
ब्रम्हाण्डभ्रमणको तैयार योजनामा

मङ्गल पनि हुन सक्दछ
मानिसको वसाइ मात्र हैन
वसाइसराइकै माध्यम हो रे चन्द्र !
सुनिन्छ
यदा कदा मान्यजनकै
आस्थामा प्रश्नचिन्ह लगाई
कर्द भनिंदा नव पुस्ता भन्दछ रे
“टेकिसक्यो पाइला माथमा के पुग्नु चन्द्र !
बिटुलो भयो तपाईंको देवता
मानिस बनिसक्यो
ब्रम्हाण्ड विजेता इन्द्र !”

आशिष-शैशवहरू !
आस्था मात्र आस्थाको लागि हैन
पूजा मात्र संस्कारको लागि हैन
पूजा, आस्था प्रभावित दैनिकी
जीवनका प्रभावित
शक्तिको आभार स्वरूपमा
स्मृतिको धरोहर स्मृतिमन
त्यही मनको उदगार न हो
माने देउता, नमाने दुङ्गा, काठ
गतिमा बाँधिएको चराचरमा
कुन जीव, वस्तु छैन ?
समय अनुसार प्रकृति छर्दछ उपहार
ग्रह, उपग्रह ब्रम्हाण्डमा
समेटी, समेटी त्यही उपहार
शब्दहीन मानव शब्दमय बनेको छ
पुस्तक, पत्रपत्रिका
छापाखाना हुनु भन्दा अगाडि

शिक्षादीक्षा नै थिएन भन्न सकिन्न
आवाज थियो
शब्द थिएन त्यो बेला पनि
जिज्ञासा, चेतना आदि
स्वाभाविक गुणशून्य थिए
मानवमा सकिन्छ कसरी मान्न !
माध्यम सीमित जीवन परिधिको
वाह्यान्तरको सीमित सीमिततामा पनि
लोकचक्षु खुला थियो
परिवेशमा असीमित
व्यावहारिकतामा मुद्राभन्दा
परस्परमा विनिमयको समाज
अभू सुदृढ अनि
आत्मीयतामा थियो
मानवता जाग्रत
बाँडीचुँडी मात्र
लक्ष्य एक प्रतिस्पर्धाको द्वेषरहितमा
थियो प्रस्फुटित
समता समाजको
लिनुदिनु स्वअस्तित्वमा राग समवेत
शाश्वत समवेत स्वर
समदृष्टिमा प्रवाह स्वच्छ कलकलमा
द्वेष, क्लेष रहित सर्वजनहितायको
चिन्तन एकरत शोषणको
प्रपञ्च मञ्चन थिएन
आत्म खोतल्दा मानवमा
कहीं लुक्यो विकासका
रङ्गमञ्चमा हुँदा आज मञ्चन
'जीवन एक परिधि' परिधिको वृत्त

त्रिकोण, सरल, वक्र रेखा
नबुभने तुल्याउदै छ
आवृत्तमा नाटक हुँदै छ मञ्चन ।

आशिष-शैशवहरू !
छापाखानाको आविष्कारले
ज्ञान-विज्ञानको क्षेत्रमा
सहजता, सुलभताको प्रवाह आयो
अक्षरज्ञानदेखि ज्ञानका भण्डार
अनि विश्वसमाचार सहज सुलभ हुँदै
शिक्षाको क्षेत्रमा व्यापकता आयो
कुनै बेला
गुरुका हातमा
ताडपत्र, भोजपत्रमा लेखिएको हुन्थ्यो
एक प्रति पुस्तक
त्यो चेलाहरूका हातमा पनि पुग्न गयो
कीर्ति, स्मृति खातिर शिलापत्रमा कुँदिन्थे
राजाहरूका अनि
कृतिहरू छापामा छापिएर चारैतिर छरिए
चौध सय चालीसदेखि चौध सय छपन्न सन्सम्म
अगाडि अचल पछि सचल छापाखानाको आयो नवयुग
जर्मनी गुटेनवर्गको छापाखाना आविष्कारलाई स्यावासी दिदै
अर्को वैज्ञानिकले यसरी गरे आफ्नो मनोभाव प्रयोग
मुद्रणबाट समान रूपले
पुनरावृत्ति गरिने वस्तुको माध्यम उपलब्ध गराएर
जुराएको छ मानिसलाई संयोग
व्यापक स्वरूपमा पुस्तक, पुस्तिका छपाई
माध्यमद्वारा एकलै एकान्तमा पढ्न
साथी नै दिएको छ उपयोग गरीब, धनी

समतास्वरूपमा ज्ञानको ज्योति सबमा फैलिएको छ
बरोबरमा शिक्षा
ज्ञानचक्षुको आधार सुलभता
यसले खुलायो बाटो सबल अनि पक्की रूपमा ।

आशिष-शैशवहरू !

एउटा रमाइलो कथा

जस्तै रमाइलो छ

पुस्तककै कुरा गर्दा

परफेक्ट बुक पहिलो पुस्तकाकार जन्म लिंदा

पहिलोको दौडमा तर

प्रथम ग्रासे भने भैं

परफेक्ट चाहिं अलिभएछ मुद्रा राक्षसमा

यो पुस्तक तयार गर्दा

छ जना शब्दशुद्धिकार अक्षर केलाउँदा

पृष्ठ रिडरहरू भुम्भिए रे पाना, पानामा !

पाँच सय पटक, पटक, पटक

चाटे रे छ जनैले पाना, पाना

एकोहोरो धूनमा

पुस्तक निकालिंदा

साथमा घोषणा पनि गरियो रे मुद्रा राक्षस

फेला पार्नेलाई दुईसय पचास डलरका

राखी पुरस्कार

तर छ, छ ठाउँमा

मुद्रा राक्षस ठिंग देखियो रे मुसुमुसु हाँसेको

गजब ढंगमा

अभ्र त पहिलो पृष्ठको पहिलो लहरमै

गल्ती मुद्रणको तानाबानामा

गल्ती कसको थियो ?

सच्याउने छुटे वा सच्याउन नै बिसै

बाह्र आँखालाई छकाउने पर्न गो
मुद्रा राक्षस बाठैमा ?

आशिष-शैशवहरू !

गल्ती कसको थियो भन्ने अनुमान

अब हामी आफैं गरिहेरौं

छपाइविधिको प्रकृत्यालाई

नबुझी सकिन्न पत्ता लगाउन

यसैले यसैमा पहिले कथा कोरौं

छापिन्थे, छापिन्छ अनि

ट्रेडल छापा मेसिनबाट

पहिलो नेपालमा भित्रिएको

गिद्धे प्रेस पछि अरू

इन्च, इन्च पाना अनुसार

साना ठूला हुने नै भए

ती छपाइ मेसिनहरू

छापनका लागि

छापने मेसिन मात्र भएर भएन

मुख्यतः चाहिन्थ्यो

अक्षर गोटा हजारौं, हजार

चार/छ हजार गोटा

फराकिलो, लाम्बिचलो

काठका कोठा केहीमा राखिन्छ

धेरै साना, सानामा सिसाका अक्षरहरू

आकार, इकार संग्लो अक्षर बाहेक

पाइ हुन्छ ठूलो कोठामा

पाइले छुट्याइन्छन् शब्दहरू

यस्तै साँचो हुन्छ फलामको

सानो किस्ती जस्तै

आठ, बाह्र देखिका इन्चका अक्षर
 टिपेर जोड्नुमा खप्पिस
 हुन्छ कम्पोजिटर
 जसलाई
 कुन कोठामा कुन अक्षर छ
 भन्ने कण्ठ हुन्छ
 फटाफट टिपी अक्षर, अक्षर
 शब्दबाट वाक्य बनाइन्छ
 खुरु खुरु
 एक धर्कोमा काठको
 दिइन्छ आधार सिसैका
 प्रत्येक हरफमा
 जसलाई भनिन्छ लेठ
 अधि भने भैं
 सानो साँचोमा भरेपछि
 फलामे किस्तीमा राखिन्छ
 क्रमै मिलाएर त्यसरी
 जसलाई भनिन्छ ग्याली
 पाना पुगेपछि अलि बलियो धागोले बाँधिन्छ
 आकार अनुसारको
 साँचो फ्रेममा बाँधिन्छ राम्ररी अनि मात्र
 छापा मेसिनमा ढालेर छपाइ हुन्छ
 छपाइ हुनुभन्दा पहिले
 ठीक ठाउँमा अक्षर छ कि छैन
 भन्ने केलाइ हुन्छ
 यसैलाई पुफ हेर्ने भनिन्छ
 पुफ हेर्ने सङ्केतचिन्हहरू हुन्छन्
 इशाराले यसो गर्ने, उसो गर्ने सङ्केत
 भाषा नबोली चल्दछ

पुफ हेर्ने ग्याली अर्थात् किस्तीमा बांधिएको
सिसा अक्षरहरू

बेलन रवडमा कालो मसी पोतिन्छ

र गन्हुगो फलामका दण्डमा

कागज माथिबाट राखेर पुफ निकालिन्छ

यसैले यसलाई ग्याली पुफ पनि भनिन्छ

पुफ हेर्नेले हेरेर सबै सच्याए पछि

फेरि कम्पोजिटरले चिम्टाले सच्याएर

अक्षर मिलाउँछ

कहिले काहीं पुफ हेर्नेले सच्याएकोमा

कम्पोजिटरले छुटाउन पनि सक्छ

पुफरिडरले पनि

यसैले फेरि मेसिनमा

पुफलाई पनि ठाउँ दिएर

आखिर मौका पनि लिने, दिने नै हुन्छ

संक्षेपमा

यो छपाइविधिबाट

पुस्तक, पत्रपत्रिकाको पहिलो चरण पूरा हुन्छ

बिजुली वा खुट्टाले पनि

यो ट्रेडल छपाइमेसिन चलाउन पनि सकिन्छ

छन् अझै नयाँ प्रविधि

अफसेट छपाइमेसिन आए पनि

इतिहास यो बुझ्न अवलोकन नै गर्नु पर्छ

पट्याउने, बाँध्ने, सिउने

आदि, इत्यादि अलग्गै श्रमशक्ति

यस प्रवृत्तिमा जुटेको हुन्छ

छोटकरीमा मात्र भनियो

विधि यसको सुधारमा

छपाइविधिले पाइला धेरै अगि बढाइसकेको छ

पत्रपत्रिका तर्फ हेर्ने हो भने
लगभग एघार सय वर्ष पुग्यो
चीनबाट चिंपौ सर्व प्रथम निस्केको भनिन्छ ।

आशिष-शैशवहरू !

तर पनि पत्रपत्रिकाको इतिहास
दुई हजार वर्ष पुरानो मानिएको छ
रुसका कोमूना स्तेपू

रदयान्स्का उक्रइना

अनि यूनेस्को कोरियर अनि
प्रावदा पुरानामा लिइएका छन्
तेह्रसय चालीसमा

पेकिंग गजेट पछि सोह्रसयमा
बेलायतमा पनि

समाचार पत्र निस्कियो

जर्मन समाचार पत्रले

सोह्रसय नौमा

पाइला टेक्यो भनियो

सुरुका समाचार पत्रमा मात्र हुन्थे

पृष्ठ एक शीर्षक

चित्र, विज्ञापन आदि शून्य नै थिए

त्यस बाटोबाट आउँदा आउँदै

आज स्पेनमा

कपडाको समाचार पत्रमा आइपुगियो

श्वेतश्याम (कालो) अक्षर

चित्रविज्ञापनबाट रूपै बदलेर रङ्गीन

आयामिक आदि, इत्यादिमा अखबार देखियो

छपाइकै क्रममा

नेपालभित्र सम्बत् उन्नाइस सय आठमा

छापाखाना भित्रियो
 उन्नाइस सय पचपन्नमा
 पशुपति प्रेसबाट
 सुधासागर जेठो भइदेखियो
 दुई हजार सात फागुन आठ गते
 दैनिक पत्रिका आवाजका सम्पादक भए
 सिद्धिचरण जेठा
 उन्नाइस सय अन्ठाउन्नमा
 गोरखा पत्र आयो
 आज सय वर्षमा
 आउँदा राइजिडदेखि मुना, मधुपर्क, समेटेर
 दैनिकी भए बाठा
 प्रवासबाट गोर्खा, भारत जीवन,
 मास मासमा
 नेपाली भाषाका भए जेठा
 उन्नाइस सय एकानब्बेमा
 शारदा
 साहित्य जगत मौलाउने
 चौतारो बन्यो
 मल्ल परिवारको
 जोर गणेश प्रेस
 सायद अफसेट युगमा देखिन्छ जेठो
 ऋद्धि, गोविन्द, विजय आदि छन्
 चहकिला साहित्य नक्षत्रका जहान
 छापाखानाकै इतिहास केलाउँदा
 अन्नपूर्णा असनलाई पनि
 कसै गरे पनि बिर्सन हुन्न
 प्रकाशन जगत्मा चाहिं
 भक्त बहादुर बुक सेलर अनि नामुद
 रत्न पुस्तक भण्डारको छ गाह

अहिले आएर
कान्तिपुर, हिमालय टाइम्स, स्पेस टाइम
समाचार पत्र खोज्दै छु अगि जान
चर्चा नै गर्ने हो भने
बेग्लै एउटा मोटो पुस्तक नै बन्दछ
छापाखाना र इतिहास प्रकाशन
गयो जमाना अब छापा माध्यमको
हावी हुँदैछ
विद्युतीय सञ्चार माध्यम वेगवान
कम्प्युटर वेभसाइटले
समाचार पत्रहरूले भन्दा
छिटो छरितो र व्यापक
सूचना प्रवाह थाल्यो गर्न
एक पक्षबाट हेर्दा
यस्तै लाग्छ, व्यापार, शिक्षा, मनोरञ्जन
अनि जानकारी
सबै यसमा टन्त
तर पनि महत्व पुस्तक,
पत्रपत्रिकाको बेग्लै छ
छाइरहने छ
सर्व साधारणको जीवन ।

आशिष-शैशवहरू !
बित्दो पाँचवर्षको अवधिदेखि
छाएको छ
इन्टरनेटको जगजगी
तै पनि जीवनशैलीमै परिवर्तन गरी
सूचना प्रौद्योगिकीको सुगमता भोगी
बोलीलाई टिपेर छापामा अनि सादृष्यमा समेत

बदल्ने यो प्रविधिले बदल्दै छ
जीवन शैली नै
ब्यापारदेखि जीवनका
सम्पूर्ण माध्यमलाई गाँज्दै
यसले समय, साधन छिटो
अनि कम मूल्यमा बढाउँदैछ
सञ्चार, सूचनाको पेटारोमा
अङ्गाल्दै विद्युतीय संचार माध्यम
इडियट बक्सकै विकसित रूप
यो म्याडबक्स
हो, म्याडबक्स नै भन्नु पर्छ
तानेर राखिरहन्छ
मनोवैज्ञानिक समस्याको छ
विष्फोटक कारक
प्रत्यक्ष सम्पर्कको शक्ति ऊर्जालाई
घटाउँदै व्यक्तिलाई
अलग्याउने दाउ यसमा थुप्रै देखिन्छ ।

आशिष-शैशवहरू !
सम्पर्कले
व्यावहारिक मेसिन भैं मान्छेलाई तुल्याउँदछ
प्रभाव देखापरिसेको छ
सुविधा पाएर साना कलिला
बालबालिका
कुसंस्कृति, कुभावनाहरू पनि यसैमा पर्दा
अभिभावकहरूलाई अहिल्यै चिन्तित तुल्याएको छ
कुराकानी फोहरी पनि घुसेको सुनिन्छ यस्तै यस्तै
दुरुपयोगको नशा पनि यसैमा छ
समाजलाई प्रतिकूल मनोवैज्ञानिक पर्ने आशङ्का पनि

विशेषज्ञहरू गर्दै छन्
 धेरैमा इन्टरनेट सपिंगको लतले
 असन्तुलित जीवन हुन सक्दछ
 एकाङ्गी दृष्टिकोणमा बदलेर
 यसले रिस चाँडो, चाँडो उठाउनेमा बदल्छ
 केटाकेटीहरूमा अझ त कम्प्युटरमा टाँसिइरहँदा
 अन्य आवश्यक विकासमा बाधा पर्दछ
 विकार प्रवाहको सम्पर्कमा आइदियो भने
 त्यो बालकको स्थिति कस्तो बन्दछ ?
 जुन सुकै बादलमा चाँदीको घेरा हुन्छ
 प्रत्येक आविष्कारमा लागू भएको छ
 हाल मात्र भारतमा दूरसञ्चार हडताल हुँदा
 धेरै व्यापारीको काम चल्थो इन्टरनेटले
 तर पनि जालसाजीहरूको बिगबिगी पनि बढ्न थालेको छ
 मात गर्न खोज्दै छ अनेक चालले
 क्यालिफोर्निया एमुलेक्स कम्पनीलाई
 पौने दुई अरब डलर ठग्यो ठगले
 मार्क जैकब नामक एक विद्यार्थीले घुसाइदियो यस्तो
 एक विज्ञप्ति मज्जाले
 साराका सारा पूर्व अनुमानको उल्टो कम्पनी घाटामा
 गइरहेछ
 यसैको कारण मुख्य कार्यकारी अधिकारीले
 राजिनामा दिनु परेको छ ।
 यो विज्ञप्ति
 तुरुन्तै कम्पनीको
 शेयर अठहत्तर डलरबाट चवालिसमा ओर्लिन्छ
 जैकबले किन यसो गर्‍यो भन्दा
 कम्पनीको केही शेयर उसंग पहिले नै रहेछ
 आफ्नो शेयरलाई अझ बढाउन चाहन्थ्यो र

थप कमाइ पनि उसले सोचेको रहेछ
सफलताको केही बेरमा नै ऊ पक्डाउमा पयो
पहिले त उसको कमाइ नै जफत भएछ
मुद्दा चलाइँदै छ उसमाथि
मुद्दा हारेमा उसले पन्ध्र वर्ष जेल बस्नु पर्ने छ
यस्तै यहीपनि सुरक्षा प्रणालिमाथि नै
धाँक जमाउँदै आफ्नो क्षमताले धमाका जमाइ दिएछ
अहिले अरूतिर नगएर साइवर शिक्षा
अर्थात् इन्टरनेट शिक्षा हिजो र आज भोलिबारे केही चर्चा गरौं
हो, गुरुकुलहरूबाट निस्केर
पाठाशालामा र विश्व विद्यालयका फाँट फाँट चहारेर
फेरि कोठा कोठामा अल्झिन लागेको
शिक्षाको वातावरण बारे केही सोचौं
नेपालमा त टेक्ने पाइला यसले
छिमेकी देशदेखि अन्य कति देशमा
प्रचलन पत्राचार शिक्षाबाट उपाधि पनि पाइन्छ
पत्राचार शिक्षामा टेकेन भन्नु
कसरी एउटै बाइबल शिक्षा दार्जिलिङबाट पत्राचार दिइन्थ्यो
निःशुल्क बाइबल प्रश्नोत्तरी फर्म भर्दै
प्रमाण पत्र पनि दिइने गरिन्थ्यो
कम्प्युटर शिक्षा त बोर्डिङ स्कूलहरूमा
प्रायशः अनिवार्य भएकै देखिएको छ
सरकारी स्कूलहरूमा विस्तार गर्ने योजना पनि
हालै सरकारले लिएको देखिन्छ
अनलाइन शिक्षा वा साइवर शिक्षाले
संसारमा शैक्षिक विकल्परूपमा आकर्षित गरिदिएको छ
ब्यस्त समयमा आफूलाई समेटनु पर्ने बाध्यताले पनि
मानिस यस्तै सुविधा खोज्दो पनि छ
व्यक्तिपरक विद्याको स्वरूपमा

मानिसले चाहेको किताबको पानामात्र
 अध्ययनको लागि लिन सक्दछ
 टेलिभिजन शिक्षा
 रेडियो शिक्षा भन्दा निकै परिष्कृत
 बढ्दो शक्तियुक्त तकनिकी हो
 जसले इन्टरनेटको माध्यमद्वारा
 पाठ्यक्रमको अध्ययन र त्यसैको माध्यमद्वारा
 आफ्नो मूल्यांकन गर्नु सरह भएको छ
 अर्को शब्दमा भन्ने हो भने
 घरैमा बसी स्कूल र विश्वविद्यालयको शिक्षा
 उपलब्ध इन्टरनेटबाट गर्न सकिन्छ
 यसमा प्राप्त शैक्षिक प्रविधिलाई
 तीन भागमा बाँडेर हेर्न सकिन्छ
 पहिलो त विद्यालय
 विश्वविद्यालयमा स्तरको शैक्षिक सुविधातर्फ जान्छ
 साथै स्कूलैमा पनि सुरु अवस्थामै पनि
 प्रभावकारी रूपमा लागु गर्न सकिन्छ
 विश्वविद्यालय स्तरमा
 भन्नै व्यापक रूपमा यसको प्रयोग हुन सक्दछ
 विश्वपुस्तकालय विश्वविद्यालयको कक्षामा ल्याएर
 उभ्याइन सक्दछ अनि
 शिक्षालाई व्यापारीकरणको दिशामा
 पहिल्याउन पनि सकिन्छ
 यस्तै पत्राचार शिक्षाको निचोड
 अझ प्रभावकारी स्वरूपमा
 अझ सुदृढ ढङ्गबाट उतार्न पनि सकिन्छ
 साइबर शिक्षाकालागि अहिले नै
 संसारमा थुप्रै साइट्सहरू लागिपरिसकेका छन्
 अनगिन्ती संस्थाहरूले

आफ्ना कर्मचारीहरूको लागि अनलाइन एजुकेशन मार्फत
 नयाँ नयाँ जानकारी दिइरहेका छन्
 विद्यार्थीहरूका लागि
 अन्य देशका साथै भारतमा पनि कैयौं
 साइटहरू चालु छन् इन्टरनेट शिक्षाको
 धेरै जसो पाठ्यक्रम साप्ताहिक अध्यायमा
 आधारित रहेको छ
 तिनमा अध्यापन
 ए साइ-मेरका साथ साथै
 विभिन्न विषयको चर्चापरिचर्चा हुन्छ
 तर सुलभ यो सबैमा हुन
 अझ धेरै समय लाग्ने छ
 सब भन्दा
 इन्टरनेट जडान कति खर्चिलो छ भने
 सामर्थ्यको कुरा पहिले आउँदछ
 अर्को तर्फ यसैबाट मान्छेले समुद्रमा डाँका मारे भैं
 बजार लुटे भैं
 खुरकक गलत सूचना र फाइदा उठाउन
 धोकेबाजहरूको स्वार्थले
 यसलाई प्रयोग गरेर लुट्न सक्दछ
 डब्लु डब्लु डब्लु डट वी यू डट ओ आर जी डट
 स्वास्थ्य क्षेत्रमा पनि
 प्रयोग यसको हुन थालेको छ
 एलोप्याथी पछि होमियोप्याथी
 सल्लाह यसभित्र भित्रिएको छ
 जस्तै भए पनि केहीको लागि नै हुनेछ
 यो सेवा धेरैको लागि त अंगुर तीतो नै रहने छ
 न्यूनतम पचास हजार लागतले
 क्षमताको प्रश्न त्यस्तै पनि सुस्केराको भाफ उठ्दछ

कुनै जमानामा
 हामीकहाँ गाउँमा रेडियो बाँडिएथ्यो
 विकास, निर्माणको खबर सुनाउन
 एकताक टेलिभिजन पनि पुगेथ्यो
 गाउँ, गाउँ
 एकैतिर कुन चरो हो
 अर्कोतिर विकास पढाउन
 यस्तै इन्टरनेट पनि पुगदो हो
 यो चरा त त्यो चरा भन्दा
 बलियै रहेछ गाँठे भनी भनाउन
 मनोरञ्जनका नाउँमा यदा कदा
 स्विच थिचिन पुग्यो भने
 डर लाग्छ कतै थाल्लान् गाउँले लाठी उज्याउन
 अन्तमा अन्त नगई यहीं पनि
 हेर भर्खर सात आठ पुगेका
 विद्यार्थी लभ गर्दछन् इन्टरनेटमा !
 बाबुआमाको टेलिफोन बिल हो
 आइदिएको छ घरतिर आकाशबाट
 टोल टोलमा स्नुकर ... जस्तै इमेल इन्टरनेट
 प्रतिस्पर्धीको पनि देखियो
 मैदानमा वर्ल्ड लिंक
 मर्कन्टाइल इ- नेट
 क्यापिटल अनलाइन
 माउसाथ बचेराहरू पनि
 अगाडि बढेका छन् यसबाट फाइदा उठाएर
 यिनीहरूकै चिनी छराइमा
 भिंगा भन्काइ सरी लुकिलुकि
 छात्रछात्रा अनि युवा भुम्भिनमा
 आनन्दित छन्

युरोपेली केही कम्पनीहरू भैं
प्रतिस्पर्धात्मक स्वरूपमा
अब भारत पनि पाँचसय रुपैयाँ एकपल्ट दिएर
टी.भी.मा इन्टरनेट सेवा पुऱ्याउन खोजिदै छ
यस प्रकारको सेवा चलै सक्दैन् भन्ने कोही छन्
कोही भन्दछन् ठूलो आश भरपर्दो छ
इमेलमा प्रतिस्पर्धा हामीले हेरिहाल्यौं
पर्यटकीय क्षेत्रमा प्रतिस्पर्धाले गरेको छ
सेवा वुथहरू टेलिफोन जस्तै आउँदा
अब हेर यसको प्रतिस्पर्धा
यहाँ कति बढ्ने छ
विज्ञान प्रगतिमा छैनन् कम नेपाली पनि
तर यहाँ राजनीतिले
सबै सबै संकोचनमा छोपेको छ
तर पनि कम छैनन्
प्रविधिमा नेपाली पनि
चिकित्साक्षेत्रमा विदेशी चिकित्साक्षेत्रसंग
सम्बन्धित रहेर
युवा बेरोजगारको ठूलो खाडल पुर्न
जागृत भइरहेछ नविदेशिईकनै
विदेशी मुद्रा आर्जन गर्न
जग बसालिसकेको रहेछ
यसतर्फ हेर्दा
औद्योगिक चरणमा जग बसालेर
यसले ल्याउने आमदानी
पर्यटनभन्दा बढी नै देखिन्छ
प्राविधिक प्रविधि यसैबाट
अझ शिक्षित नैराशको खाडल
पुर्ने मार्ग अवलम्बन दरिलो देखा पर्दैछ

यसको अर्कै पत्रमा चर्चा गरुंला
 अहिलेलाई भने देखाउँदै छु
 इन्टरनेट सम्बन्धी नै
 एउटा मीठो ताजा सपना देखिंदो छ
 जबसम्म यथार्थ हात लाग्दैन
 त्यो कल्पना सपना सरह नै हुन्छ
 सूचना तकनीकी क्रान्ति अर्थात्
 आइटीको प्रवेश
 अब पहिरनमा पनि आँखा गाड्दै छ
 कोटको टाँक
 टाइपिन, कानका टप आदि गहना, औंठीमा
 अति सूक्ष्म स्पिकर, माइक्रोफोन र
 पेजरले सजाउने धोको बाँधेको छ
 डिजिटल ज्वेलरी टेक्नोलजीमा
 खटिएका वैज्ञानिकहरू यस्तै यस्तै प्रयासको
 सफलताको नजिक पुगेको भनिन्छ
 चढी यसमा सफल नै भइयो भने
 लाउने औंठीमा वेभपेजरहरूलाई
 डाउन लोड गर्न सकिने छ
 कानका टप इयरिडहरूले रिसिभ गर्ने छन्
 टाइपिन, साडीपिन कलको काम हुनेछ
 मात्र एउटा डबल रुपियाँ जस्तो
 माइक्रोडिस्कले यो सबै सम्भव बनाउने छ
 केराको केरा बोक्राको पनि दाम
 भने जस्तो अमेरिकी चार्म्ड टेक्नोलजीले
 यसमा पाइला सारिसकेको छ
 जसले यस्तो एउटा
 वायरलेस मोबाइल कम्प्युटर बनाएको छ
 जसलाई जहाँतहीं लगाउन सकिन्छ

यसैले भखेरै मात्र
 लण्डनमा भएको इन्टरनेट वर्ल्ड कन्फ्रेन्समा
 एउटा यही कुरा भल्काएर
 फेशन शो पनि गरिदिएका छन्
 यसैबाट ती फेशनयुक्त आविष्कारलाई
 लोकप्रिय तुल्याउने लक्ष्य लिइएको छ
 उक्त संस्थाका सहनिर्माता
 कातरिना बारिलोवाको भनाइ अनुसार
 प्रविधिदेखि मानिसहरू डराइरहेछन्
 यो प्रविधिबाट निजी जिन्दगी र समवेदना पन्छिन् जानेछन्
 यसैले मानिसहरूका सोचाइ, हेराइमा
 परिवर्तन गर्न फेशन मार्फत
 त्यस क्षेत्रलाई तान्न खोजिएको छ
 अर्कोतिर यसको विरोधमा
 अर्का कम्पनीहरू
 बेफाइदा प्रविधिलाई नै पुगेको मानिरहेछन्
 साथै मानवमाथि प्रविधि लादिए गएको
 प्रत्यक्ष नमुना यो पनि मानिएको छ
 व्यस्तताका लहरहरूमा सम्झाउनीका रूपमा
 विभिन्न प्रयोगहरू गर्न खोजिदै छन्
 यही विषय थलोमा
 खानादेखि लिएर व्यापारका, वाणिज्यका
 अनि उद्योग
 रोमका छिद्र छिद्रमा इन्टरनेटले छिटो अनि कम लागतमा
 धेरै धेरै कामहरू हलचल ल्याइदिएको छ
 फाइदाका काइदा केरा र बोक्राको आहान सरीमा
 सञ्चरणका पानाहरू धेरै
 अभै बाँकी छन् सञ्चारका
 माध्यमहरूका चर्चित बढी छ खाका खिचिदै छन्

जो पानामा

मिन्स, शनाइडर इन्टरनेटमा

आर्थिक आकलनको सन्दर्भमा

भनिन्छ, दुई सय खर्ब डलरबाट बढेर

आउँदो दश वर्षमा

दुई हजार खर्ब डलरको हुन जानेछ

यसैमा उनीहरूले

एउटा नयाँ सिद्धान्तको प्रतिपादन गरेका छन्

जसलाई मेटाक्यापिटलिज्म नाम दिइएको छ

यसैमा उनीहरूले यस नयाँ अर्थव्यवस्थामा

बलियो स्तम्भको रूपमा भारतलाई राखेका छन्

मेटाक्यापिटलिज्म बारे

उनीहरूकै भनाइ अनुसार आउँदा

अठार महिना भित्र

आर्थिक विकासदर चमत्कारपूर्ण ढंगले उचालिने छ

इन्टरनेट र नयाँ प्रविधिको पहलबाट

यी परिवर्तनहरूलाई

टेवा पुग्ने छ

सन् उन्नाइस सय नब्बेको दशकमा

आरम्भ भएको आर्थिक उदारीकरणको परिणाममा

सारा यो संचारमाध्यमका सहभागी

एक जुट भएर परिवर्तनको

त्यो प्रकृया तीव्र गतिमा बढाउने छन्

व्यापारका परम्परागत परिधि तोडिने छ

अर्थव्यवस्था विश्वस्वरूपमा उदांगिदै जाने छ

बजार नवीन मुहार लिएर

देखा पर्ने छ व्यापार प्रकृत्यामा

नयाँ मान्यता निर्धारित हुने छन्

विश्व पूँजी बजार

परस्पर निर्भरता तर्फ अगाडि बढ्ने छ
र उपयोगिता, दक्षता यसैमा केन्द्रित हुने छन्
मुद्रा बजारमा यस्ता कम्पनीहरूले
फाइदा उठाउन पनि थालिसकेका छन्
जसले उपभोक्ताहरूका
आवश्यकता दृष्टिगत गर्दै
आफ्नो व्यापारिक दृष्टिलाई बदल्दै
आजको व्यापारिक आवश्यकता अनुरूप
आफूलाई ढालेका छन्
मेटाक्यापिटलिज्म एउटा व्यापारिक क्रान्ति हो
जसको धारमा
सम्पूर्ण विश्व अर्थव्यवस्थाले नयाँ रूप लिने छ
मेटाक्यापिटलिज्म एक प्रकारले
पूँजीप्रबन्धनको सिद्धान्त हो
जसमा वित्तीय, मानवब्राण्ड पूँजी
महत्वपूर्ण पक्ष रहेको छ
व्यापारिक तालमेलबाट
अब ससाना कम्पनीहरूलाई
पनि आफ्नो उत्पादन तैयार गर्न सजिलो हुने छ
साना उत्पादकले पनि
ठूला उत्पादकहरूको माध्यमबाट
आफ्नो उत्पादन र ग्राहक सबैक्षेत्रमा
आफ्नो साख कायम गर्न सक्नेछन्
संचार माध्यम
विशेष गरेर
इलेक्ट्रोनिक माध्यमद्वारा विस्तारै
कम पूँजीमा
उच्च स्तर पाउन सकिने छ
भ्यालु एडेड कम्प्युनिटिज माध्यम हो

मानवीय संसाधन नेटवर्कको
महत्वसंग गाँसिएको छ
इन्टरनेटबाटै
व्यापक बजार र माग
इकाइहरूको निकटतम सम्पर्कले
अठार महीनाको फड्को सन्निकट देखिन्छ ।

आशिष-शैशवहरू !
उद्योग, व्यापार क्षेत्रको
यो एउटा रेखाचित्रबाट
इन्टरनेटको सम्भावित
परिवर्तनको छवि देखिन्छ
यस्तै गरी डिजिटल पर्सनल
असिस्टेन्ट अर्थात् पी.ए. पनि
सफ्टवेयर नै हुनेछ
तिम्रा आवाजलाई
डिजिटल फाइल कम्प्युटरमा ढालिने छ
अनि विशेष फिल्टर सफ्टवेयरले
ग्रहण गरिराखेका हुन्छन्
यो पद्धति अठारौं शताब्दीमै
विकसित भई शब्दबोली मिलाई
चिनिने भएको देखिन्छ
व्यस्ततामा फोनको जवाफ
खाना ओभनमा
खानाको सूची आदि, इत्यादि
सेवा पनि दिने छ ।

आशिष-शैशवहरू !
निरन्तरको प्रयास पछि
जुन जीनबारे

सम्भावनाका कुरा भनेथें
सीमित परिधिमा
मानव जीन माथि अनुसन्धान
मात्रका लागि
त्यो पनि
आनुवंशिक रोग पारकिन्सन
र अल्जाइमेर्स
अनि मानसिक विकारका रोगहरू
मात्रका लागि
बेलायती कानूनमा
संशोधन प्रस्ताव
तीन सय छैसठ्ठीले
वैज्ञानिक जिते
एक सय चौहत्तरको विरुद्धमा
पार्टीव्हिप
अर्थात् वाध्यात्मक मतबाट मुक्त
यो मतदानबाट
अब बेलायतको कानूनमा
संशोधन हुन पुग्ला
सके उच्च संसद हाउसबाट पनि
जब पास भएर आउला
आहान छ हाम्रो
“छेको नपाएसम्म
टेको, टेको पाएपछि मच्चिन्छ ठूलै रडाको”
यस्तै यस्तै भइआएको छ
भारतमा व्यापारी बनेर
आएकाहरू शासकै बने जस्तो
पाइला नटेकाएसम्म त हो
पाइला टेके पछि

समयले फलाम न हो खिया लगाई, भाँचिदिन्छ
 जतिसुकै बाँधिएको होस् मोटो साँग्लो
 म जस्ता तिमीहरू जस्ता एकबाट
 अनेक निस्कदा देखा पर्ने
 भित्र, बाहिर
 उछिट्टिने न हो भङ्गालो
 अर्को ताजा बातावरण विषयक समाचार
 आज आएको छ ताजा
 विश्व मौसम संगठन छ
 जसको कार्यालय छ जेनिभामा
 ताप मापनको एक सय चालीस वर्षको
 सेरोफेरोमा
 सन् दुई हजार
 सबै भन्दा रापिलो वर्ष रह्यो मापनमा
 विश्व मौसम संगठनको विवरणमा
 उल्लेख अरू छ यसमा
 उन्नाइस सय एकसर्थदेखि
 नब्बेसम्मको औसत तापक्रम रेखामा
 दुई हजार पुग्दा
 तापमान बढ्यो शून्य दशमलव बत्तीस डिग्रीमा
 यस अघि
 अन्ठानब्बेको वर्ष
 सबै भन्दा गर्मी वर्ष
 दश त्रियासीमा पछिको रह्यो
 अनि आठ पटकको
 प्रचण्ड गर्मी नब्बेको दशकमा
 अघिल्लो एक शताब्दीलाई
 उछिनेर एक्काइसौं शताब्दी
 विश्वको तापमान शून्य दशमलव

छ डिग्री बढतमा
 यही विवरणबीच नेपालले पनि
 अब लगाउने प्रभावित रोक सामग्री फ्रिज आदिमा
 उद्योगहरू
 सिमेन्ट, इँटाभट्टा आदि छन्
 भन् अझै यो कचौरा जस्तो उपत्यकामा
 बालिन्छ, कार्बन मुस्लो कागजहरू
 सवारी साधन आदिको पनि ।
 धुवाँ आदि ठोकिएर भर्दछ
 प्रत्येक प्राणीको छातीमा
 खेल्ने श्वास, प्रश्वासहरूमा
 वातावरणका बारे लेख्दा
 परिच्छेद हुन्छ बेग्लै
 मानवीय स्वास्थ्य अनि प्रकृतिको असन्तुलन पक्षमा
 कारमा गुड्दै आकाशमा उड्दै
 मान्छे संसार भ्याउने विद्युतीय
 संचारका माध्यमहरूले
 कुन्नि अरु के के गर्दैछन् मान्छेलाई
 यन्त्रको दास बनाए पनि भनिएको छ
 मानवलाई एक्लो र अर्कोसंग
 सामीप्यबाट टाढा पार्दैछन्
 साँच्ची पनि हो त नि
 अल्फ्रेड नोबलको हातमा शान्तिहत्या पहिले
 पछि शान्तिको आस्था
 कलिङ्गको युद्ध पछि
 सम्राट् अशोक बुद्धको रश्मिमा रमाए
 पहिले त साम्राज्यकै मात्र वास्ता
 उपलब्धिमा रमाउनु जाति
 तर उपलब्धिको सेरोफेरो पहिले

बुभ्नेर दूरगामी असरलाई गर्नु हुन्न बेवास्ता
 सुविधायन्त्रहरूको अन्धाधुन्ध प्रयोगले
 ओजोन तहले ल्याइरहेछ
 सगरमाथा चुली उँचाइ छ खस्कंदो
 हिमतालहरू फुट्ने, नासिने
 अनि मालदीभ जस्ता द्वीपहरूको
 अस्तित्वप्रश्नमा टाउको थिचाइ कस्ता
 अहंपना, आत्मतुष्टिको उत्पादनले
 चेतनशील, विवेकशील मानव छ
 बलिराजा भैं धसिंदो
 इतिहासले जति सिकायो
 पढ्यो चेतनबाट मेट्यो अनि
 आफ्नै अहंपनमा दौडिंदो
 आफ्नै धरतीलाई विषाक्त पाच्यो
 सन्तुलनको प्रवाहमय सेरोफेरोमा
 नुहाएर पनि नडुब्दा शुष्कमय जीवनका तरङ्गले
 विद्युतीय भट्कामाथि भट्का
 खाँदो छ मानव आफैलाई न नियाल्दा
 समग्र सन्तुलनको प्रवाह
 चेतन धरोहर यो समयको कार्डियोग्राम
 भू-स्वर्ग अनि यो ब्रम्हाण्ड
 सन्तुलनका मापन केन्द्रकाम
 समर्पण गर्दछु ।

आशिष-शैशवहरू !

मन्त्र यन्त्र चलित सम्बद्ध सुचाल

आस्था तमाम

विज्ञानका यी पक्षहरूमा

लेख्दा लेख्दै द्रुत गतिमा छुटिरहेको हुन्छ नयाँ आयाम

संगाल्दछु फेरि नयाँ माथि नयाँ खुल्दछ पत्र पत्र ब्योम । ❀

